

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra bohemistiky

Barbora Šromová

Česká filologie – Ruská filologie

ETYMOLOGICKÉ PŘÍSTUPY V ČESKÉ A RUSKÉ BADATELSKÉ TRADICI

(BAKALÁŘSKÁ PRÁCE)

ETYMOLOGICAL APPROACHES IN CZECH AND RUSSIAN SCHOLARLY

TRADITION

(BACHELOR THESIS)

Vedoucí práce
Doc. Mgr. Miroslav Vepřek, Ph.D.

Olomouc 2014

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla veškeré použité zdroje, knižní i elektronické.

V Olomouci

Datum

Podpis

Děkuji Doc. Mgr. Miroslavu Vepřkovi, Ph.D., za spolupráci, trpělivost a ochotu při tvorbě mé bakalářské práce, Prof. Alle Arkhanhelské, DrSc., za poskytnutí ruskojazyčného etymologického materiálu a Mgr. Marii Popko za korekturu ruskojazyčného resumé.

Obsah

1. Úvod.....	5
2. Etymologie.....	6
2. 1. Историко-этимологический словарь современного русского языка. Historicko- etymologický slovník současného ruského jazyka	9
2. 2. Český etymologický slovník.....	11
2. 3. Komparace etymologických slovníků	13
3. „Zrádní přátelé“ česko-ruského a rusko-českého překladatele.....	16
3. 1. Přehled zkoumaných tvarů:.....	18
3. 2. Adjektiva krásný – красивый.....	19
3. 3. Substantiva vrah – враг	22
3. 4. Substantiva olovo – олово.....	23
3. 5. Substantiva hrad – град	24
3. 6. Substantiva věk – век	26
3. 7. Substantiva vlast – власть	27
3. 8. Substantiva sklep – склеп.....	29
3. 9. Verba vonět – вонять	30
3. 10. Substantiva ovoce – овощи	32
3. 11. Adjektiva náhlý – наглый	33
3. 12. Adjektiva čerstvý – чёрствый	35
3. 13. Substantiva duha – дуга.....	37
4. Závěr	39
5. Резюме.....	43
6. Seznam zkratk	46
7. Bibliografie	47
8. Anotace	49

1. Úvod

Tato lingvisticky zaměřená práce se soustředí na srovnání české a ruské tradice v etymologickém bádání, konkrétně se věnuje její názorné demonstraci v praxi. Tuto bakalářskou práci lze rozdělit na dvě části. Část první se věnuje obecnému poučení o směřování a cílech etymologického bádání, informuje nás o obou slovnících, které budou stěžejními podklady pro část praktickou, v níž budeme posuzovat obsáhlost, informační hodnoty a výstavbu vlastních slovníkových hesel. Konkrétně se jedná o *Český etymologický slovník* Jiřího Rejzka a *Historicko-etymologický slovník* P. J. Černycha. Oba slovníky budeme v samostatné kapitole srovnávat a na příkladech vybraných hesel si budeme demonstrovat jednotlivé odlišnosti.

Část praktická se již zaměřuje na vlastní etymologickou analýzu. Dvanáct vybraných slov se řadí mezi tzv. „zrádné přátele“ („faux amis“, „ложные друзья“) česko-ruského a rusko-českého překladatele. Konkrétně se tedy jedná o homonymní a paronymní výrazy v češtině a ruštině, výrazy tedy stejně nebo podobně znějící, ale vztahující se významově ke zcela nebo částečně odlišným realitám. Právě rusko-česká homonyma a paronyma bývají zdrojem lexikálních interferenčních chyb. „Termínem interference označujeme negativní jazykový přenos struktury z jednoho jazyka do druhého, který se jeví jako chyba.“¹ Slova, která byla pro etymologickou analýzu vybrána, se neřadí ke společnému sémantickému okruhu. Jsou velice různorodá jak co do zařazení ke slovním druhům, tak svým lexikálním významem. Osm substantiv (vrah, olovo, hrad, věk, vlast, sklep, ovoce, duha), tři adjektiva (krásný, náhlý, čerstvý) a jedno verbum (vonět) tvoří skupinu autosémantických výrazů, na které si budeme demonstrovat zákonitosti společného slovanského vývoje, budeme se snažit najít období jejich vývoje, kdy se homonymní a paronymní výrazy významově shodovaly a kdy se jejich významové složky naopak začaly rozcházet.

1 VYSLOUŽILOVÁ, E., MACHALOVÁ, M.: Cvičebnice překladu pro rusisty. Politika, Ekonomika. Univerzita Palackého v Olomouci. Olomouc 2011. ISBN 978-80-244-2854-3. S. 13.

2. Etymologie

Na úplném začátku této bakalářské práce bychom si měli položit otázku, co to vlastně etymologie je a co tato vědní disciplína obnáší. Tento termín nás bude provázet celým dalším textem, především částí praktickou, kde bude etymologický výklad demonstrován v praxi, a budeme se snažit rekonstruovat procesy, kterými dané homonymní a paronymní česko-ruské a rusko-české výrazy prošly a které vedly k jejich současným podobám.

Etymologie je lingvistickým oborem, který se zabývá původem slov a jejich vývojem. V etymologických slovnících jsou pak shromážděny výsledky etymologického bádání, jehož cílem je rekonstrukce všech procesů, kterými zkoumané slovo prošlo v průběhu svého vývoje a které vedly k jeho deetymologizaci.² Večerka vidí možnou interpretaci a chápání termínu etymologie třemi různými způsoby. „Především záleží na odkrytí původu slov, která jsou dnes pro uživatele jazyka značková a etymologicky izolovaná, v rekonstrukci jejich původní „vnitřní“ formy, původní motivace jejich tvoření a původního významu jejich morfémů; odhalují se tak jazykové procesy, které tyto procesy zastřely tzv. deetymologizací, tj. procesy, které pro lingvisticky nevzdělané uživatele jazyka vytrhly taková slova z jejich původních etymologických hnízd a lexikálních souvislostí.“³ „Druhý typ výkladu, který etymolog může podat, musí se často spokojit s pouhým konstatováním, že nějaké slovo jednoho jazyka je v podstatě v téže podobě i významu doloženo i v dalších jazycích téže jazykové rodiny, že je to tedy ve zkoumaném jazyce slovo zděděné z příslušného prajazyka nebo prajazykového období.“⁴ „A konečně některá slova nabízejí etymologovi třetí typ výkladu, totiž stanovení toho, že to nebo ono slovo bylo do zkoumaného jazyka přežato odjinud.“⁵ „Etymologové používají metodu komparativní lingvistiky k rekonstrukci jazyků, které jsou příliš staré na to, aby o nich existovala jakákoliv přímá informace. Analýzou příbuzných jazyků pomocí komparativní metody mohou zjistit něco o jazyku, který byl jejich společným předchůdcem, a jeho slovní zásobě. Tímto způsobem byly nalezeny kořeny, které vedou mj. k původu indoevropské

2 VEČERKA, R. a kol. : K pramenům slov. Uvedení do etymologie. Nakladatelství Lidové noviny. 2006. ISBN 80-7106-858-6. S. 15.

3 ibid. S. 12.

4 ibid. S. 13.

5 ibid. S. 13.

jazykové rodiny.“⁶ Toto komparativní hledisko se široce rozvíjí až po druhé světové válce a chápeme pod ním především konfrontaci češtiny s jiným slovanským jazykem nebo konfrontaci jiného slovanského jazyka s češtinou. „V novodobé jazykovědě světové se za prvního, teoreticky průlomového reprezentanta tohoto druhu jazykové komparace pokládá Jan Baudouin de Courtenay, autor rozsáhlé slovansky porovnávací studie, kterou otiskl v Ruském filologickém věstníku už r. 1881. Na české půdě byla však metodologie synchronně porovnávací jazykovědy argumentovaně připravena až s ofenzivním nástupem lingvistického synchronismu v pražské škole strukturální v první polovině 20. století.“⁷ Jiří Daňhelka ve své reakci na referát prof. Isačenka a koreferát prof. Běliče v rámci sborníku projevů z konference o historickosrovnávacím studiu slovanských jazyků, která se konala 28. ledna až 2. února 1957 v Olomouci a Praze, dochází k tomu závěru, že se komparativním studium slovní zásoby slovanských jazyků nemůže omezit jen na srovnávání v mezích slovanských jazyků. Při komparativním studiu slovní zásoby slovanských jazyků je nutné srovnávání rozšířit i na jazyky nepříbuzné, s nimiž se zkoumaný jazyk dostával do styku, což si potvrdíme i my v praktické části bakalářské práce, kde bude příbuznost obou slovanských jazyků, tedy češtiny i ruštiny, srovnávána i s jazyky, které nemají se slovanským jazykovým fondem nic společného. „Uplatňování srovnávací metody při studiu a popisu vývoje slovní zásoby daného jazyka přináší nutnost vedle komparace s jinými jazyky, ať z oblasti jazyků slovanských nebo neslovanských, neustálého srovnávání s různými vývojovými stupni téhož jazyka. V porovnání se studiem fonologickým a se studiem gramatické stavby jazyka má tento požadavek při studium lexika zvláštní důležitost, takže bychom mohli přitom mluvit o komparaci vnější a vnitřní. Tak jako předpokladem tzv. vnějšího srovnávání je metodický požadavek přísně historického postupu, který umožňuje správnou sémantickou a sémanticko- vývojovou analýzu prvků slovní zásoby jazyka a v synchronním plánu s přesným rozlišením prvků z hlediska celoslovanského nebo z hlediska rozsahu okruhu problému zastarávajících a nových, tak předpokladem tzv. vnitřního je na jedné straně jednotné přihlížení k proměnám významové struktury slov a na druhé straně přihlížení k poměru mezi různými pojmenováními téže věci.

6 Etymologie. [online]. [poslední editace 19. 2. 2014]. [citace 17. 6. 2014]. Dostupný z: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Etymologie>>

7 VEČERKA, R.: Jazyky v komparaci I. Nakladatelství Lidové noviny. Praha 2008. ISBN 978-80-7106-575-3. S. 145.

Metodický čistý postup při této tzv. vnitřní srovnávací práci zaručuje správné hodnocení jednotlivých slov a jejich správné zařazení do celého systému slovní zásoby.⁸

„Promítnuto do lexikografické práce znamená tento čistý metodický postup jednotu, přehlednost a srozumitelnost historického slovníku.“⁹ Podle Isačenka je „život každého slova jeho postupná desetymologizace“¹⁰ a celé indoevropské dědictví slovanských jazyků svědčí o tom, že po celou dobu vývoje jazyka ztrácejí slova souvislost se svými etymony.¹¹ „Abychom odhalili základní zákonitosti, kterými se řídí pohyby uvnitř lexika, musíme si ujasnit povahu jednotek patřících do slovní zásoby, tj. povahu pojmenování.“¹²

V každém jazyce existují v určité etapě jazykového vývoje prvky, u kterých jejich význam nepoznáme ze vztahu k jiným slovníkovým prvkům téhož jazyka. Isačenko hovoří o tzv. slovech nemotivovaných, slovních nálepkách, značkových a izolujících pojmenováních podle terminologie V. Mathesia; na druhé straně jsou to pak slova motivovaná nebo popisná. Motivovanost či nemotivovanost toho nebo jiného slova musí být chápána synchronně, z hlediska zkoumané epochy.

8 DAŇHELKA, J: Uplatnění historickosrovnávací metody při studiu a popisu vývoje slovní zásoby. In: K historicko-srovnávacímu studiu slovanských jazyků. Státní pedagogické nakladatelství. Praha 1958. S. 162, 163.

9 ibid.

10 ISAČENKO, A. V. : Obecné zákonitosti a národní specifičnost ve vývoji slovní zásoby slovanských jazyků. In: K historicko-srovnávacímu studiu slovanských jazyků. Státní pedagogické nakladatelství. Praha 1958. S. 143.

11 Etymon (první kořen kompozita etymologie) vzniklo z řeckého ἔτυμον ve významu „pravdivý smysl“.

12 ISAČENKO, A. V. : Obecné zákonitosti a národní specifičnost ve vývoji slovní zásoby slovanských jazyků. In: K historicko-srovnávacímu studiu slovanských jazyků. Státní pedagogické nakladatelství. Praha 1958. S. 143.

2. 1. Историко-этимологический словарь современного русского языка. Historicko-etymologický slovník současného ruského jazyka¹³

„Historicko-etymologický slovník současného ruského jazyka, který vyšel v nakladatelství Ruský jazyk v roce 1993, představuje posmrtné vydání celoživotní práce doktora filologických nauk a profesora Moskevské univerzity Pavla Jakovleviče Černycha, který zemřel 10. srpna v roce 1970. Autor prezentoval nakladatelství rukopis slovníku od písmene A po JA, avšak jeho smrt přerušila v samém začátku spolupráci s nakladatelstvím na přípravě rukopisu k vydání. Nebyla dokončena ani práce autora na doplnění slovníku novými materiály, rozšíření slovníku a některé změny týkající se úprav a oprav původního textu.

I přes jistou nezavršenost autorské práce na slovníku a tím způsobené vynechávky a mezery¹⁴ nakladatelství umožnilo slovník vydat, protože toto dílo vytvořené slavným vědcem a velkým specialistou z oblasti historie ruského jazyka, konkrétně historické lexikologie, je nositelem velké hodnoty. Ve slovníku je shromážděn obsáhlý faktický materiál z historie a etymologie slov, je ukázána cesta vývoje slova, změny jeho významů, jeho fonetický charakter a pravopis. Slovníková hesla se vyznamenávají uvedením širokého cizojazyčného srovnávacího materiálu. Uvádí se jak slova odvozená od stejného kořene, tak i synonyma, která jsou jiného původu. Vedle již zmíněné neúplnosti slovníku se výjimečnou zajímavostí stávají ta hesla, ve kterých se objasňuje původ slov, která byla vůbec poprvé zařazena do etymologického slovníku. Jedná se především o neologismy, které vznikly na ruských základech, nebo o nedávno přejaté cizojazyčné přejímky (*лавсан*, *лазер* „laser“, *робот* „robot“, *стиляга* „frajer, floutek“, *хаки* „khaki“ aj.). K další zajímavosti se řadí celé množství originálních autorských výkladů (*ерунда* „hloupost, pitomost“, *обезьяна* „opice, šereda, obluda“, *фуфайка* „pulovr, kazajka“ aj.).

13 Následující kapitola je naším překladem editorské poznámky ke slovníku, srov. От издательства: In: Историко-этимологический словарь современного русского языка. Том I. Русский язык. Москва 1993. S. 3. [přel. ŠROMOVÁ, B.]

14 Chybí například hesla pro řadu všeobecně užívaných slov současné ruštiny, mezi nimi takové jako např. *кидать* „házet, vrhat, metat“, *кислый* „kyselý, nevlídný“, *скорый* „rychlý, svižný, spěšný“, *колени* „koleno“, *кость* „kost“ aj.; nejsou uvedeny některé materiály, které upřesňují chronologii výrazu a jeho etymologii.

Při úpravách autorského rukopisu slovník neprošel žádnými konstruktivními změnami ze strany redakce. Soupis slovníkových hesel, jejich struktura a konkrétně etymologické výklady byly zachovány v takové podobě, v jaké je dal autor k dispozici. Provedena byla pouze prověrka faktických údajů: jazykových paralel, indoevropských a praslovanských rekonstrukcí, početných odkazů na zdroje (písemné památky, díla umělecké literatury, slovníky, lingvistické práce aj.). Při prověrce jazykových paralel se redaktoři zajímali jen o ty zdroje, které využíval sám autor. Slovníky, které vyšly až po smrti autora, nebyly brány v potaz.

Při úpravách slovotvorné části slovníkových hesel redakce neopravovala autorovo poučení ohledně tvoření toho či jiného odvozeného slova, ve shodě s autorovým úhlem pohledu byly jen přehledněji uvedeny slovotvorné stupně. Podle redakce je potřebné zmínit, že výklady významů v daném slovníku, na rozdíl od obecně rozšířených výkladových slovníků, si nekladou za cíl objasnit slovo v celé jeho významové jednotě a dále se uvádějí s přihlédnutím k jeho historii a etymologii. Při definování významu slova se pozornost soustředí na etymologicky důležité detaily pro popsání předmětu nebo jevu, v některých případech se použily teze výkladového slovníku od Dalja.¹⁵

Při prověřování jazykových paralel s nakladatelstvím spolupracovali L. A. Frejberg se specializací na latinský a řecký jazyk, kandidát filologických nauk L. N. Ezerinja se specializací na staroruský jazyk. Velký podíl práce náleží doktorce filologických nauk Ž. Ž. Varbot, která provedla veškeré indoevropské i praslovanské rekonstrukce, poskytla pomoc redaktorům nakladatelství při kontrole jazykových srovnání v etymologické části slovníkových hesel a při odstranění některých textových nejasností a rozporů, které vznikly v procese úprav.“

15 V originále není bibliografický údaj uveden, domníváme se, že je míněn výkladový slovník V. I. Dal'a (Даль, В. И.: Толковый словарь живого великорусского языка. Ст.-Петербург, Москва 1912).

2. 2. Český etymologický slovník

„Český etymologický slovník pro širší veřejnost se na rozdíl od svých předchůdců věnuje stejnou měrou slovům domácím i cizím a navíc zařazuje i některá dosud opomíjená slova nespisovná. Úsporným, ale hutným způsobem se snaží co nejúplněji postihnout historii slov i jejich etymologické souvislosti. Slovník přináší více než 11 000 základních hesel, přibližně 21 000 odvozených slov a téměř 64 000 odkazů na slova jiných jazyků. Pro snazší orientaci čtenáře je ke slovníku připojen přehled jazyků celého světa a přehled nejdůležitějších hláskových změn od indoevropského prajazyka až k současné češtině.“¹⁶

„Jak sám autor v úvodu k svému dílu předesílá, zaměřil se, na rozdíl od dosud vydaných slovníků, na výklad slov, která jsou v současné češtině frekventovaná nebo jakkoli pro širokou veřejnost zajímavá. Věnuje tedy pozornost jak slovům domácím, tak přejatým, spisovným i obecně českým, ale nevyhýbá se ani výrazům nářečním, slangovým a argotickým. Jistě tak vychází vstříc potřebám i zájmu široké laické i pedagogické veřejnosti. Při výkladu se snažil upozornit na příbuznost mezi slovanskými jazyky i na příbuznost slovanských jazyků s ostatními jazyky indoevropskými. Lexikální doklady z jazyků používajících jiné grafické systémy než latinku jsou důsledně transkribovány do latinky. Publikace je po grafické stránce vkusná a účelně uspořádaná. Zvláštností je jakoby pleonastické nakupení anaforických slov srov./viz se znaky ↓/↑, které naznačují odkaz na heslové slovo. Kvalitní vazba zaručuje, že bude moci čtenář užívat tuto příručku po libosti a že kniha nebude mít jepičí život.“¹⁷

Český etymologický slovník vyšel v nakladatelství Leda v roce 2001 a stal se tak po více než třiceti letech zcela nově vytvořeným, moderním etymologickým slovníkem češtiny. Skalka mimo jiné oceňuje výklady nově přejatých slov, která se stala aktuálními v posledních letech, mezi nimi např. billboard, graffiti, hotdog, hosteska, mikrofiš, teflon, piktogram a mnoho dalších a případné upřesnění výkladů starších etymologických slovníků (khaki, portfej), ale i výklady slov v nich neuvedených (supinum).

16 REJZEK, J.: Český etymologický slovník. Anotace. [online]. [citace 20.6.2014]. Dostupný z: <<https://www.kosmas.cz/knihy/173406/cesky-etymologicky-slovník/>>

17 SKALKA, B.: Nový český etymologický slovník. In: Naše řeč. Ročník 84. Č. 5. [online]. [citace 20. 6. 2014]. Dostupný z: <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7657>>

„Pro uživatele je cenné, že u přejetí autor neomezuje výklad slova na etymologizaci ve zdrojovém jazyce, ale uvádí i zprostředkující jazyky a etymologii slovního základu (včetně slov příbuzných) v jazyce, který byl jeho prazdrojem, což zvláště u evropeismů a internacionalismů přibližuje z jazykového hlediska kulturně- historický vývoj evropské civilizace (bankrot). Cenné je nesporně zařazení některých frekventovaných slangových, argotických, expresivních výrazů, a to i vulgarismů, které byly doposud vykládány jen zřídka (binec, lenora, píča, kunda atd.), ale jsou neoddělitelnou součástí českého lexika. Propracovaný odkazový aparát pak poskytuje uživateli dobrou orientaci v naznačených etymologických souvislostech mezi slovy a umožňuje mu utvořit si představu o etymologických „hnízdech“, tj. množinách slov příslušných k jednomu kořeni, a to z hlediska synchronního i diachronního.“¹⁸

18 SKALKA, B.: Nový český etymologický slovník. In: Naše řeč. Ročník 84. Č. 5. [online]. [citace 20. 6. 2014]. Dostupný z: <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7657>>

2. 3. Komparace etymologických slovníků

Poté, co jsme v předchozích dílčích kapitolách charakterizovali podstatu obou etymologických slovníků i s jejich některými specifiky, se nyní zaměříme na jejich komparaci. Pro názornou demonstraci odlišností obou slovníků byla vybrána substantiva *krása* z Českého etymologického slovníku a ruský ekvivalent *краса* „krása, nádhera, ozdoba, pýcha“ z Historicko-etymologického slovníku současného ruského jazyka. Co do odlišností se zaměříme pouze na stavbu slovníkových hesel, která jsou pro nás stěžejní, zejména kvůli tomu, že je na nich založena praktická etymologická část bakalářské práce. Nedostatky, které se týkají Rejzkova Etymologického slovníku, se dopodrobna zabýval B. Skalka ve své stati *Nový český etymologický slovník*,¹⁹ a to i částmi teoretickými výkladovými, které samotnému slovníku předchází.

*krása, krásný, kráska, krasavec, krasavice, kraslice, kráslit, zkráslit, okráslit, okrasa, okrasný, příkráslit. Stč. krásá 'lesk, krása, červeně'. Věsl. – p. krasa 'krása, barva (zvláště červená)', r. krasá 'krása' (ale krásnyj 'červený'), s./ch. krasota, stsl. krasa tv. Psl. *krasa znamenalo původně asi 'lesk, červeně, barva ohně' a v tomto smyslu se dá nejspíš spojit s psl. *kresati (↓křesati). Méně pravděpodobná je příbuznost s lat. *crassus* 'tlustý, silný' či lit. *grōžis* tv. (Maš, HK).*

КРАСА, -ы, ж. — «красота», «то, что доставляет эстетическое наслаждение»; также «украшение», «слава». Суц. красотá. Прил. красивый, -ая, -ое, а также красивый (см.). Глаг. красоваться, красить. Укр. краса, красотá, красивый, -а, -е, красуватися, красити; блр. краса, красавица, красиць; болг. красотá, красив, -а, -о, крася — «красу (делаю красивым)»; с.-хорв. красотá, крае — «украшение», красити — «украшать», «прикрашивать»; чеш. krásá — «красота», устар. krasota, krásivý, -á, -é, устар. krásiti — «украшать»; польск. краса — «краса», а также «румянец», «розовый цвет»; в.-луж. krasa. Др.-рус. (с XI в.) и ст.-сл. краса, красотá, красити — «украшать», красоватися — «радоваться», позже «красоваться» (Срезневский, I, 1315). Прил. красивый известно со 2-й пол. XVII в. [«Стат. список посольства Н. Спафария в Китай», 1675—1678 гг.: «зело красивый» (Вестн. АИ, в. 17, с. 257)]. В словарях нареч. красиво — с 1771 г. (РЦ, 237); прил. красивый — с 1780 г. (Нордстет, I, 342). = О.-с. *krasa. Сопоставляют — одни языковеды — с гот. *hrōþr— (т.-е. hrōþh-) — «слава», hrōþreigs — «славный», «прославленный», др.-исл. hrōsa (швед. gosa; дат.-норв. gose) — «хвалить»; также др.-сканд. hrōdr (совр. исл. hróður) — «слава»; др.-в.-нем. hruod — тж. (в личном имени Hruodolf, откуда нем. Rudolf. Если так, то и.-е. основа (с определителем) *krōt-s (на праславянской почве > *krōs-s > *krās-). Другие (и это более убедительно) связывают с лит. krōsnis — «печь»; латыш. krāsnis — тж. при ст.-сл. > др.-рус. книжн. крада — «огонь», «жертвенник» (Срезневский, I, 1310—1311). Знач. «красота» могло возникнуть не просто из знач. «пламя», не по цвету огня, а, по-видимому, в связи с тем, что крада первоначально значило «жертвенный огонь».

¹⁹ SKALKA, B.: *Nový český etymologický slovník*. In: *Naše řeč*. Ročník 84. Č. 5. [online]. [citace 20.6.2014]. Dostupný z: <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7657>>

V kapitole 1. 3 Český etymologický slovník se přímo dozvídáme o tom, že „se snaží úsporným, ale hutným způsobem co nejúplněji postihnout historii slov i jejich etymologické souvislosti“. Pokud se zaměříme na substantivum *krása*, které bylo vybráno pro názornou ukázkou některých jevů, můžeme toto konstatování verifikovat.

Femininum je uvedeno bez opisné formy, ve které by se vysvětloval její význam, např. „*krása* – abstraktní pojem, s nímž se setkáváme v mnoha oblastech lidského bytí. Významem tohoto pojmu se zabývá především filosofická disciplína zvaná estetika.“²⁰

U výrazu dokonce není uveden ani slovní druh, rod či genitivní tvar. Veškeré výrazy, které byly utvořené od stejného kořene, jsou bezprostředně řazeny za výraz *krása* bez jakékoliv zmínky o příslušnosti ke slovnímu druhu, typu skloňování či časování a bez jakéhokoliv pozdějšího nároku na vlastní etymologickou analýzu. Naopak Černychův výklad slova *краса* poskytuje uživateli slovníku hned několik možných významových interpretací. *Краса* jako „to, co přináší estetické uspokojení“, *краса* jako „výzdoba, okrasa“ nebo „sláva, proslulost“. Substantivum *краса* je uvedeno s informací o rodu i genitivním tvaru. Všechna slova utvořená od stejného základu jsou řazena za výrazem s údaji o příslušnosti ke slovnímu druhu, u adjektivního tvaru jsou uvedeny formy pro mužskou, ženskou i střední deklinaci. Za ruským slovníkovým heslem *краса* bezprostředně navazuje adjektivní výraz *красный* „krásný, červený“ a jeho vlastní etymologická analýza. Slova příbuzná se v případě ruského etymologického slovníku tedy neodvolávají na jediný výklad slova základového.

V Rejzkově etymologickém slovníku jsou lexikální doklady z jazyků používajících jiné grafické systémy než latinku důsledně transkribovány do latinky. Pro jazykového uživatele, který cyrilici neovládá, se jedná o pohodlné a snadné řešení jak se ve slovníku orientovat. V tomto případě se nicméně ztotožňuji s názorem B. Skalky, který by považoval za přínosné uvedení transkripční tabulky pro ababetu a cyrilici/azbuku, grafické systémy, které jsou v jisté míře ještě v povědomí všeobecně vzdělané populace. Hlubavějšímu čtenáři by se tím usnadnila identifikace uváděných výrazů při jejich případném hledání v lexikografických příručkách příslušných jazyků.²¹ Naopak

20 Krása. Wikipedie. [online]. [poslední editace 17. 2. 2014]. [citace 20. 6. 2014]. Dostupný z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Kr%C3%A1sa>

21 SKALKA, B.: Nový český etymologický slovník. In: Naše řeč. Ročník 84. Č. 5. [online]. [citace 20. 6. 2014]. Dostupný z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7657>

etymologický slovník ruského jazyka naprosto respektuje grafický systém všech jazyků, z kterých uvádí příbuzné či ekvivalentní výrazy. Bulharské, běloruské, ukrajinské či srbské ekvivalenty uvádí tedy v podobě jejich současné psané cyrilice a u češtiny zase respektuje latinku. Počet příbuzných slovanských jazyků, které Černých uvádí, je přitom mnohem větší než ve slovníku Rejzka. V českém etymologickém slovníku rovněž chybí historická pojednání o tom, kdy se dané slovo poprvé objevilo, neuvádí se žádné písemné památky, které by to potvrzovaly, ani se neodkazuje na stati a jména, ve kterých by se mělo slovo ve své dávné minulosti vyskytovat. Na tyto informace je naopak bohatý slovník Černycha. „Ve slovníku je shromážděn obsáhlý faktický materiál z historie a etymologie slov, je ukázána cesta vývoje slova, změny jeho významů, jeho fonetický charakter a pravopis.“ – tuto informaci se dozvídáme v kapitole 1. 2 a jednoznačně nás odkazuje k rozsáhlé informační podstatě Černychova etymologického slovníku, který je v porovnání se zkratkovitým slovníkem Rejzkovým mnohem obsáhlejší a co do informativní hodnoty přínosnější.

3. „Zrádní přátelé“ česko-ruského a rusko-českého překladatele

„Překládání mezi typologicky příbuznými jazyky, jako jsou např. čeština a ruština, má kromě nesporných výhod také svá úskalí, projevující se tvorbou tzv. interferenčních chyb. Termínem interference označujeme negativní jazykový přenos struktury z jednoho jazyka do druhého, který se jeví jako chyba. Zdrojem lexikálních interferenčních chyb mezi ruštinou a češtinou bývají tzv. rusko-česká homonyma a paronyma, tzn. slova, která v obou překládaných jazycích znějí stejně nebo podobně, mají však odlišný význam. Označují se jako „faux amis“, „zrádní přátelé“, „ложные друзья переводчика“.²²

Právě na výběru těchto specifických slov je založená praktická část bakalářské práce. Vybrané slovo bude porovnáváno ve svém českém znění s homonymním výrazem jazyka ruského, budeme hledány a analyzovány zákonitosti společného vývoje, popř. kdy se lexikální význam obou výrazů v určité epoše shodoval a kdy se významové stránky slov naopak rozešly. Pro účely této práce budou stěžejní tři základní etymologické slovníky, které vytvoří pomyslný trojúhelník výzkumu. Jedná se o *Český etymologický slovník* Jiřího Rejzka, *Историко-этимологический словарь современного русского языка* (Istoriko-etimologičeskij slovar sovremennogo russkogo jazyka), jehož autorem je Павел Яковлевич Черных (Pavel Jakovlevič Černych) a *Etymologický slovník jazyka staroslověnského*, který vznikl pod záštitou Ústavu pro jazyk český Akademie věd ČR v Praze. Doplnujícím materiálem Černychova slovníku mi bude sloužit *Этимологический словарь русского языка* (Etimologičeskij slovar' russkogo jazyka) od autorky Галины Павловны Циганенко (Galiny Pavlovny Cyganěnko).

Jednotlivá hesla, která byla vybrána pro praktickou demonstraci mezijazykové česko-ruské a rusko-české homonymie, jsou z hlediska zařazení ke slovním druhům a z hlediska sémantiky velice různorodá, neboť byla vybrána záměrně z různých významových okruhů. Z pohledu lexikologie všechna zkoumaná slova náleží k autosémantickým slovním druhům, z pohledu morfologie se jedná o substantiva, adjektiva a verba. Pro snadnější orientaci v každém zkoumaném oddílu slouží

22 VYSLOUŽILOVÁ, E., MACHALOVÁ, M.: Cvičebnice překlada pro rusisty. Politika, Ekonomika. Univerzita Palackého v Olomouci. Olomouc 2011. ISBN 978-80-244-2854-3. S. 13.

jednoduchá tabulka, která nám názorně představí srovnání českých, ruských i staroslověnských ekvivalentů a v případě ruského výrazu je uvedena také transliterace s naznačeným přízvukem pro snadnější orientaci uživatele, který ruský jazyk neovládá.

Materiál, informace a zajímavosti získané z ruských etymologických slovníků byly přeloženy z originálu do českého jazyka.

3. 1. Přehled zkoumaných tvarů:

Číslo	Český výraz	Ruský výraz	Transkripce ruského výrazu	Význam ruského výrazu	Staroslověnský ekvivalent
1	krásný	красный	krásnyj	červený	КРАСЪНЪ
2	vrah	враг	vrag	nepřítel	ВРАГЪ
3	olovo	олово	ólovo	cín	ОЛОВО
4	hrad	град	grad	město, sídlo	ГРАДЪ
5	věk	век	věk	epocha, století	ВѢКЪ
6	vlast	власть	vlastʹ	moc, vláda	ВЛАСТЬ
7	sklep	склеп	sklep	hrobka, krypta	ЗАКЛЕНЖТИ
8	vonět	вонять	vonjátʹ	páchnout	ВОНΙΑ ВОНΙΑТИ
9	ovoce	овоци	óvošči	zelenina	ОВОЦЕ ОВОЦИК
10	náhlý	наглый	náglyj	drzý, troufalý	НАГЛЪ
11	čerstvý	черствый	čjórstvyj	tvrdý, okoralý, uschlý	ЧРЪСТВЪ
12	duha	дуга	đugá	oblouk	ДЖГА

3. 2. Adjektiva krásný – красивый

Český výraz	Ruský výraz	Transkripce ruského výrazu	Význam ruského výrazu	Staroslověnský ekvivalent
krásný	красный	krásnyj	červený	красьнь

České adjektivum *krásný* a jeho homofonní ruská podoba *красный* se svými významy liší jen zdánlivě. Zatímco české adjektivum souvisí s pozitivním hodnocením něčeho nebo někoho vizuálně přitažlivého, ruské adjektivum označuje odstín červené barvy. V minulosti však měla slova více společného, než se může na první pohled zdát.

Podle Černychova slovníku se adjektivum *красный* ve významu červené barvy objevuje až v 15. století. Dokladem nám může sloužit text z roku 1442, tzv. Chronograf Pachomija Logofjeta, ve kterém se píše „красьнь яко киноварь“, což v překladu znamená červený jako rumělka. Do této doby adjektivum, stejně jako v češtině, neslo přívlastek pozitivního hodnocení. Ve staroruském jazyce (*красьнь*, *красьный*) a také v současných ruských dialektech se adjektivum *красный* používalo a doposud používá tehdy, mluvíme-li o něčem významném, dobrém nebo důležitém. Příkladem nám může sloužit slovní spojení „красный угол“.²³ Za současného povědomí o významu bychom si představili roh pokoje vymalovaný na červenou, jedná se však o specifické označení části obytného pokoje, respektive vzdálený roh místnosti, ve kterém se nacházely ikony nebo ikonostas. Tento roh se situoval vždy z východu v prostoru mezi dvěma stěnami tak, aby se nacházel úhlopříčně proti kamnům nebo peci. Jednalo se o nejsvětější místo v celé místnosti a to z toho důvodu, že obě stěny, které tvořily tento roh, měly okna. Ikonami se tato část pokoje zdobila z toho důvodu, aby právě obrazy svatých byly tím prvním, co člověk vcházející do místnosti uvidí. K této části místnosti se vztahuje i ruské národní rčení „Без Бога — не до порога“, které by se doslovně dalo přeložit jako „Bez Boha ani k prahu“ a souvisí právě s tím, že vycházejí či přicházejí do nebo z domu křesťan vždy projevoval úctu nejprve Bohu a hned v zápětí hospodáři. Tak jako se obytný prostor místnosti náležící pravoslavnému křesťanovi považuje za symbol

23 Окликни улицы Москвы: Красная площадь.[online]. [citace 10. 6. 2014]. Dostupný z:

< <http://moscow.gramota.ru/map502.shtml> >

pravoslavného chrámu, tak se i „*красный угол*“ považuje za analogii k oltáři.²⁴ Dalším případem, ve kterém by mohl být současný význam ruského adjektiva zavádějící, je slovní spojení „*красная девица*“ – krásná dívka.²⁵ Ve vztahu k adjektivu opět mluvíme o kráse dívky, nikoliv o tom, že by měla mít snad červený odstín. Pokud budeme pátrat v minulosti v souvislosti s názvem Rudého náměstí v Moskvě (Красная площадь), dozvíme se, že Rudé náměstí vždy nebylo Rudým náměstím, nýbrž náměstím Krásným.

Vědci se shodují na tom, že se Rudé náměstí poprvé objevuje v 15. století. Přesněji tedy v roce 1493, kdy byl trh a obchod přenesen i za hradby Kremlu. V té době vydává Ivan III. rozkaz o stržení dřevěných staveb, které Kreml obklopovaly, často hořely a byly tak nebezpečné pro své okolí. V tu samou dobu bylo u východní stěny pevnosti zřízeno náměstí pro drobný obchod. K současné podobě náměstí mělo tehdejší tržiště velice daleko. Dřevěné kupecké boudy na náměstí opět velmi často hořely, z toho důvodu se náměstí po určitou dobu říkalo „*Пожар*“ – *Požár*. Až ve druhé polovině 18. století se náměstí obehlo krásnými stavbami a prostor dostal jakousi vizuálně přitažlivou tvář. Od tohoto období se náměstí nazývá „*Красная площадь*“ – *Krásné náměstí*. Druhá teorie, vztahující se k názvu náměstí v době Dimitrije Donského, pochází od moskevských vědců G. J. Mokejeva и V. D. Černova. Na základě archivních dokumentů tito vědci dokázali, že se náměstí původně nacházelo na území Kremlu. Motiv vzniku názvu byl prostý. Na náměstí pronikal krytý vchod pevnosti, tzv. *Красное крыльцо дворца* – ve významu „hlavní, oficiální“, k tomuto vchodu vedla tři schodiště, tzv. *Красные лестницы* a mezi schody pod hlavním vchodem se nacházely dveře, kterým se také říkalo *Красные*. Jednoduše řečeno, došlo k metonymickému přenosu názvu na základě vzájemné blízkosti jednotlivých objektů, a tak náměstí získalo přídomek „*красная*“. Jak už je zmíněno výše, přídomek „*красный*“ se vztahoval k něčemu nebo někomu významnému, krásnému, hlavnímu, důležitému nebo oficiálnímu. V tomto případě se název pro náměstí velice rychle ujal, protože právě funkcí tohoto místa byla reprezentativnost a krása. Tato teorie Mokejeva a Černova je však mnohdy opomíjená historiky i filology a všeobecně není příliš populární.²⁶

24 Красный угол. Wikipedie. [online]. [poslední editace 4. 6. 2014]. [citace 10. 6. 2014]. Dostupný z: <http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%80%D0%B0%D1%81%D0%BD%D1%8B%D0%B9_%D1%83%D0%B3%D0%BE%D0%BB>

25 Окликни улицы Москвы: Красная площадь.[online]. [citace 10. 6. 2014]. Dostupný z: <<http://moscow.gramota.ru/map502.shtml>>

26 ibid.

Obě adjektiva vychází ze společného praslovanského základu *krasa. Podle Rejzka byl původním významem tohoto výrazu nejspíš „lesk, červeň nebo barva ohně“ a v této souvislosti vytváří paralelu s praslovanským *kresati („křesat“). Méně pravděpodobná je potom příbuznost s latinským *crassus* ve významu „tlustý, silný“ či litevským *grožis*.

Staroslověnská podoba adjektiva zní красьнь a váže na sebe dva hlavní významy:

1) красьнь jako „krásný“, „красивый, прекрасный“

Např. подобите сѧ гробомъ повапыненомъ · лже вьнѣждж оубо сѧтъ красьни · въ нѧтрѣждж же пѧни сѧтъ кости мрътвьнихъ²⁷

2) красьнь jako „líbezný, příjemný“, „прелестный, приятный“

Např. пѣсалтырь красень і съ гжельми

Staročeské *krása* potom znamenala „lesk, krása nebo červeň“.²⁸

Ve srovnání s češtinou má ruština významový repertoár adjektiva podstatně širší. Černých u adjektiva *красный* vedle běžného významu „červené barvy, barvy krve, hlavního odstínu duhy, významu krásný“ (tedy красивый) a zastarale ve významu „nádherný, velkolepý (tedy прекрасный)“ uvádí také „revoluční a krajně levicový“ ve smyslu politického přesvědčení – v tomto smyslu pak také „člen Rudé armády nebo bolševik.“

Tabulka pro srovnání s ostatními slovanskými jazyky:

Jazyk	Adjektivum pro vyjádření krásy	Adjektivum pro vyjádření červené barvy
ukrajinština	красний, -а, -е	червоний, -а, -е
běloruština	красны, -ая, -ае (řídce), spíše	чырвоны, -ая, -ае

²⁷ Doklady zde i níže citujeme dle příslušných hesel Slovníku jazyka staroslověnského, viz. KURZ, J. – HAUPTOVÁ, Z.: Slovník jazyka staroslověnského I-IV. Academia, Praha 1958-1997.

²⁸ REJZEK, J.: Český etymologický slovník. Leda. 2001. ISBN 80-85927-85-3. S. 310.

	прыгóжы, -ая, -ае	
bulharština	красен, -сна, -сно	червѣн, -а, -о
srbština/ chorvatština	красан, -сна, -сно: краснѣ, -ā, -ō	червѣн, -а, -о
polština	krasny, -a, -e	czerwony, -a, -e

Tabulka zřetelně ukazuje, že ruština je ve srovnání s ostatními slovanskými jazyky svým adjektivem a jeho významem jistým způsobem výjimečná. U porovnávaných tvarů jazyků uvedených v tabulce k žádným významovým odchýlkám nedochází.

3. 3. Substantiva vrah – враз

Český výraz	Ruský výraz	Transkripce ruského výrazu	Význam ruského výrazu	Staroslověnský ekvivalent
vrah	враг	vrag	nepřítel	вРАГЪ

Český výraz *vrah* a homofonní ruský ekvivalent *враз* „nepřítel“ jsou si blízké svojí sémantikou. Nejedná se o slova se zcela totožným významem, nicméně obě mají příznak jakéhosi negativního hodnocení a vychází ze stejného indoevropského základu. Logicky vychází jedno z druhého. Vraha lze považovat za nepřítele a nepřítel může být potenciálním vrahem. Ještě ve staré češtině vedle významu vrah existoval i význam nepřítel. Původní význam ruského ekvivalentu je „vypovězený nebo odvržený“ ze svého rodu. V případě českého vraha lze uvažovat o spojitosti s tímto významem, vezmeme-li na vědomí, že každý vrah je na základě svého přestupku souzen a stává se taktéž „vyvržencem“ společnosti.

České substantivum *vrah* a ruské *враз* jsou slova všeslovanská. Jejich ekvivalenty najdeme v polštině *wróg* ve významu „nepřítel“, srbochorvatštině *vrâg* „čert, ďábel“, ukrajinštině *ворог* a staroslověněštině *vragъ* „nepřítel“. Staroslověnská podoba *вразъ* pochází z praslovanského **vorgъ* „nepřítel“, tedy má i stejný význam - **вРАГЪ**. Např. **сѣпаштѣмъ же ч(ловѣ)комъ приде врагъ его**. Praslovanský tvar se vyvinul z indoevropského **vergъ* „házet, vyházovat“, „hnát, honit“. Význam indoevropského základu **ureg-*, **urg* byl pravděpodobně „tísnit, pronásledovat“, tedy původním významem slova byl „utiskovatel, pronásledovatel“. Může však existovat souvislost

i s jinou skupinou germánských slov, přičemž se uvažuje i o přejetí ze staroislandského *wargr* „vlk, psanec“, staroanglického *wearg* „lupič, zločinec“, starohornoněmeckého *war(a)g* „lupič, zločinec“ nebo německého *Würger* „škrtič, vrah, kat“. Za podmínky, že by existovala určitá spojitost se starosaským *wurgil* „provaz“, byl by původním významem „davič nebo škrtič“.

Rejzek vidí příbuznost mezi praslovanským **vorgъ* a staropruským *wargs* „zlý“, litevským *vařgas* „bída, nouze“, *vėrgas* „otrok“ a potencionální příbuznost vidí také u gótského *wraks* „pronásledovatel“, *wrikan* „pronásledovat, stíhat“, latinského *urgēre* „tísnit, dotírat, soužit“, staroanglického *wrecca* „vyhnanec, ubožák“ – odtud potom anglické *wretch* „ubožák, darebák“.

Podle Černycha slovo *враз* původně znamenalo „vyhnaný, vykázaný, vypovězený“ (z rodu), postupem významového vývoje „odvržený“, následně „nenáviděný, nesnášený“, posléze „nepřítel“ a „protivník“. Ve staroruském jazyce slovo *вразъ* znamenalo „nepřítel“ i „ďábel“.

3. 4. Substantiva olovo – олово

Český výraz	Ruský výraz	Transkripce ruského výrazu	Význam ruského výrazu	Staroslověnský ekvivalent
olovo	ОЛОВО	ólovo	cín	ОЛОВО

V případě českého *olova* a ruského *олово* se s významem pohybujeme v oblasti kovů, přičemž každý z nich má jiná specifika. Jedná se o slova všeslovanská. V případě ruštiny nás mohou jednotlivé názvy zmást, proto je potřeba si ujasnit to, že ruský výraz *олово* ve skutečnosti znamená „cín“ a ruským ekvivalentem pro *olovo* je potom „свинец“. Ruština se v tomto případě shoduje s minimálním počtem jiných slovanských jazyků, a to jen s běloruštinou a ukrajinštinou. Běloruským ekvivalentem pro cín je *во́лова* (adjektivum *алавяны, -ая, -ае*), ukrajinským ekvivalentem je *олово* (adjektivum *олов'яний, -а, -е*). V ostatních slovanských jazycích se opakuje stejný případ jako i v češtině, kdy sledovaný lexém označuje i skutečné „olovo“, nikoliv „cín“. Mimo češtiny, která je zmíněná již v tabulce výše, můžeme zmínit i jiné slovanské jazyky. Slovenský výraz pro olovo je totožný s češtinou, tedy *olovo* (adjektivum *olovený, -á, -é*), polský výraz je *ołów* (adjektivum *ołowiany, -а, -е*), srbský a chorvatský *òlovo* (adjektivum *òлован, -вна, -вно: оловнї, -ā, -ō*), bulharský *óлово* (adjektivum *óловен, -*

вна, -вно) a staroslověnský олово. V bulharštině je označením pro cín *калай*, v srbštině a chorvatštině *калaj*, v polštině *супа* a v dolní lužické srbštině *cen*.

V ruském jazyce se o slovu *олово* ví od 11. století. V této době má výraz ještě oba dva významy, jak cín, tak i olovo. Ještě ve staroslověněštině výraz олово znamenal skutečně jen olovo, později se významy začaly rozcházet.

олово, -а ve významu „olovo“ i „свинец“ (olovo)

Např. **въложи въ три десати кръчагъ ... и съваза и печатль оловомъ**

adjektivum **оловѣнъ** „olověný“ i „свинцовый“ (olověný)

Např. **повелъ съвалъмъ оловинъ бити па по челюстьма**

Původ praslovanského základu **olovo* je nejasný. Blízko stojí jen litevské *álvas*, lotyšské *alvs*, staropruské *alvis*, ale to mohou být výpůjčky ze slovanských jazyků. Hledá se souvislost s názvy barev - starohornoněmeckým *ëlo* „žlutý“, latinským *albus* „bílý“, řeckým *alfós* téhož významu.

3. 5. Substantiva *hrad* – *град*

Český výraz	Ruský výraz	Transkripce ruského výrazu	Význam ruského výrazu	Staroslověnský ekvivalent
hrad	град	grad	město, sídlo	ГРАДЪ

V případě výrazů českého *hrad* a ruského *град* sledujeme jen minimální rozdíly co do významu. *Hrad*, jako stavba, která je ohraničená hradbami téměř zcela odpovídá ruskému *град*, tedy městu nebo sídlu, které bylo v minulosti taktéž chráněno před nepřáteli jakýmsi komplexem ohraničení. Obě slova vychází z praslovanského základu **gordъ* ve významu „ohrazené sídliště“. Na oba jazyky, český i ruský, mělo vliv nářeční štěpení praslovanštiny, které mělo za následek změny ve foneticko- fonologickém plánu jazyka. V závislosti na tomto štěpení z praslovanského základu **gordъ* vzniká v západoslovanských jazycích (tedy i češtině) slovo **hrad**. V praslovanském základu dochází k metatezi likvid, tedy přesmyku dvojhlásky „or“ na „ro“ a také kvalitativní změně samohlásky „o“ na „a“. Ve východoslovanských jazycích (tedy i ruštině) dochází

ke vzniku tzv. plnohlasí a jeho reprezentantem je potom slovo **город**. V jihoslovanských jazycích vzniká tzv. neplnohlasí a slovo **градъ**.

Oba výrazy patří mezi slova všeslovanská. Dalšími příklady za slovanských jazyků je potom polské *gród*, srbské a chorvatské *grâd* a staroslověnské *gradъ*. Příbuzné jsou podle Rejzka litevské *gardas* „ohrada pro dobytek“, gótské *gards* „dům, dvůr“, německé *Garten* „zahrada“, anglické *yard* „dvůr“, albánské *garth* „ohrada“ a staroindické *gṛhā-* „dům“.

Původ slov směřuje k indoevropskému základu **ghordho-* „ohrazené místo“, blízké je také latinské *hortus* „zahrada“ a řecké *chórtos* „ohrada, dvůr“. Praslovanské **gordъ* je tvořeno od indoevropského kořene **gher-* „obemykat, obepínat“ a dochází zde v obou základech ke střídání „e“ a „o“.

Ruský výraz **град** má svůj původ v praslovanském jazyce. Je pro něj charakteristické neplnohlasé spojení -ra-, jak nás informuje Cyganěnko. Do ruštiny pak slovo proniklo ze staroslověňštiny. Ruský výraz **город** je taktéž slovo praslovanské. Shoduje se i v jiných indoevropských jazycích. Zvuková výstavba slova je typicky východoslovanská s plně otevřenou skupinou hlásek -opo-. Jak je již zmíněno výše, na hláskovou podobu mělo vliv nářeční štěpení praslovanštiny na západní, východní a jižní slovanskou větev.

Kořen *gorod-*, který měl původně význam „ohrada“, se objevuje v ruském verbu *goroditъ* „obklopit plotem, oplocením“. Samotný výraz *gorod* měl pak několik velmi podobných interpretací. Podle Černycha je to *gorod* jako „ohrazené nebo oplocené místo“, *gorod* jako „opevnění nebo hrady“ a nakonec *gorod* jako „osada, obec nebo město“.

Staroslověnskou podobou výrazu je **градъ**, který je v Etymologickém slovníku jazyka staroslověnského uveden se dvěma hlavními významy, a to:

1) „opevněné místo, hrad, město“, „город“

Např. **оученици во его ошилъ вѣахъ въ градъ**

2) „kroupy, krupobití“, „град, градобитие“

Např. **отъ града носима боурежъ**.

Adjektivum má potom staroslověnskou podobu **градънъ** ve významu:

1) „městský“, „городской“

Např. **и вратомъ градънымъ затвореномъ сжштемъ**

2) „krupobitný, krupobití“(gen.), „градовой, градобития“

Напр. *скровиа же ли граднаѣ видѣлъ*

Nedokonavé verbum má tvary *градити, граждж, градиши* (hraditi, ohrazovati, stavěti).

3. 6. Substantiva věk – век

Český výraz	Ruský výraz	Transkripce ruského výrazu	Význam ruského výrazu	Staroslověnský ekvivalent
věk	век	věk	epocha, století	вѣкъ

V případě českého výrazu *věk* a ruského ekvivalentu *век* můžeme hovořit téměř o úplné významové shodě. České *věk* se ve významu epochy nebo století v současném českém jazyce už nepoužívá, jedná se o archaizovaný výraz. S tímto slovem se můžeme setkat v ustálených slovních spojeních jako např. „*přátelství navěky*“ v tom smyslu, že toto přátelství nikdy neskončí, bude trvat tedy celé věky nebo ve slovním spojení „*trvá to celé věky*“ ve smyslu, že se nějaký děj nemůže dostat do svého konce nebo že někomu něco dlouho trvá. Současný význam slova v češtině je skutečně ve většině případů pouze ve významu „*délky žití nebo stáří člověka*“ (popř. *zvířete* apod.).

Obě slova jsou všeslovanského původu, tedy mají své ekvivalenty i v jiných slovanských jazycích. Mezi nimi polské *wiek* (adjektivum *wiekowy*, -a, -e; *wieczny*, -a, -e), chorvatské *vijêk*, srbské *vêk*, slovenské *vek* „*stáří, století, epocha*“, adjektivum pak ve tvarech *večný*, -á, -é; ukrajinské *вік*, adjektivum *віковий*, -á, -é ; *вічний*, -a, -e; verbum *вікувати*; běloruské *век*, adjektivum *векавы*, -áя, -бе; *вечны*, -ая, -ае; *векаваць*; bulharské *век*, adjektivum *вечен*, -чна, -чно (*векóвен*, -вна, -вно „*stoletý*“), *векýвам* „*žít dlouho*“ a staroslověnské *věкъ*. Příbuznost Rejzek vidí u litevského *viėkas* „*životní síla*“, *veĩkti* „*dělat, pracovat, mít vliv na koho/co*“, gótského *weihan* „*bojovat, zápasit*“, starohornoněmeckého *wīhan* „*dělat*“, *wīgan* „*bojovat, zápasit*“, (*ubar*)*wehan* „*překonat, přemoci, zdolat*“, *wīg* „*boj, bitva, zápas*“, staroislandského *vega* „*zabíjet, vraždit, hubit*“, *vig* „*boj, bitva, zápas*“, latinského *vincō* „*vítězím, vyhrávám, porážím*“, *victōria* „*vítězství*“, *victor* „*vítěz*“. Odtud pochází také vlastní jména Viktor a Ludwig, která znamenají „*slavný v boji*“. Posledním příbuzným jazykem je staroirština se svým

slovesným základem *fich-* (bojovat, zápasit), odtud potom *do-feich* „vítězím“ a *fichid* „bojuje“.

Praslovanské **věkь* „doba žití“ znamenalo původně asi „životní síla“. Staroruský jazyk z 11. století uvádí tvar *вѣкъ* v několika významech: „život, tisíciletí, čas, věčnost zranění, úraz, stopy použití síly na lidském těle“. Významy týkající se fyzické újmy na lidském těle však v ruštině pozbyly své platnosti.

Indoevropský kořen a základ **ueik*, ze kterého oba výrazy vznikly, má původní význam „ukazovat sílu, upotřebovat sílu“. Stejně tak u staroslověnského **věkь* uvádí Etymologický slovník jazyka staroslověnského několik významů:

векъ ve významu 1) „věk, věčnost“, „век, вечность“

Např. *заклинаѣтъ тѣ ... с(ы)номь · рожденнымъ отъ него прѣвѣе в'сѣхъ вѣкъ*

векъ ve významu 2) „tisíciletí“, „тысячелетие“

Např. *вѣкъ нашъ*

векъ ve významu 3) „věk, stáří“, „возраст“

Např. *врат его вѣкомъ мни · вратиславъ*

Této staroslověnské významové klasifikaci odpovídají i významy, které se k ruskému výrazu *век* vztahují v současné podobě ruského jazyka, a to 1) *век* jako „délka života člověka“ 2) *век* jako „časový úsek sta let, století“ 3) *век* jako „epocha“.

3. 7. Substantiva vlast – власть

Český výraz	Ruský výraz	Transkripce ruského výrazu	Význam ruského výrazu	Staroslověnský ekvivalent
vlast	власть	vlastʹ	moc, vláda	ВЛАСТЬ

U těchto dvou výrazů můžeme opět sledovat odstíny jejich velké vzájemné významové podobnosti. Ruské verbum *владеть* „vládnout“ je slovem příbuzným substantiva *власть* „moc“. Nachází se v obdobném vztahu jako české verbum *vládnout* a substantivum *vlast*, neboť staročeskou obdobou tohoto verba bylo verbum *vlásti*. Jestliže staročeské *vlásti* signalizuje vládu, potom substantivum *vlast* je logickým označením pro oblast nebo místo, které je ovládané a pod kontrolou. Odtud zúžením významu vzniklo dnešní povědomí vlasti coby rodné země. V ruštině se jedná o logické vyústění významu ze slovesa *владеть* „vládnout“. Ten, co vládne, má moc, tedy *власть*.

Slovanskými ekvivalenty substantiva je polské *włóśc* „panství, kraj, země“, srbské a chorvatské *vlâst* „moc, vláda, úřady“, ukrajinské *влáда* „moc, vláda, (nad)vláda“, *володіти, володіня* „vlastnění, držení, ovládnání“, *володар* „vládce, panovník“, bulharské *власть*, běloruské *уладáць, улада* „moc, vláda, (nad)vláda“, *уладáнне, уладáльнік* „vládce, panovník“, *валадар* „vládce, panovník“, *валадáрніцаць* „panovat“ a staroslověnské *vlastь* „moc, vláda, panství“. Staroslověnské *власть* má podle Etymologického slovníku jazyka staroslověnského několik možných interpretací.

ВЛАСТЬ, -и femininum

1) **ВЛАСТЬ** jako „moc, právo vláda“, „мощь, право, власть“

Např. *дасть сѧ ВЛАСТЬ И ЧЕСТЬ Ц(ѢСА)Р(Ъ)СТВО*

2) **ВЛАСТЬ** jako „vrchnost“, „начальство, власти“

Např. *нѢС(ТЬ) БО ВЛ(А)Д(Ъ)ЧЕСТВО · АЩЕ НЕ УТ В(ОГ)А · СѧЩАѦ БО ВЛАСТИ УТ В(ОГ)А
ЗНЕНЪ СѧТ*

Staroslověnské *власть* se vyvinulo z raně praslovanské formy **voldtь* „vlastnění ovládnání“, je vytvořené s pomocí sufixu *-tь* od verba **voldti*, které souvisí slovotvorně se slovesem **volděti* „vládnout“. Od praslovanského **voldti* vzniká staroslověnské verbum *власти* „vládnout“ a od něho odvozené *властель/властелинъ* „vládce, panovník“ a *властитель* „pán, vládce“. Praslovanské **voldti* je potom podle Rejzka příbuzné s litevským *veldėti* „vládnout, mít v moci“, lotyšským *valdīt* „vládnout“, gótským *waldan* a německým *walten*. Vše pochází z indoevropského **ualdh-*, rozšířeného kořene **ual-* (být silný), od něhož je odvozené i staroirské *fal-n-* „panovat“ a latinské *valēre* „být silný, být zdravý“.

Podle Černycha se s pomocí prefixu *ob-* (kolem) od slova **voldtь* v praslovanském období vytváří substantivum **obvoldtь* „moc, (nad)vláda, převaha“, které dalo staroslověňštině slovo *обвласть* a po zjednodušení *бв > в* forma *область*, jež měla z počátku význam „(nad)vláda, převaha, moc“, posléze „dělení země (církvní i světské)“ a na závěr „část státního území“. Ze staroslověnského jazyka proniklo slovo *область* do ruštiny, v češtině máme výraz *oblast*.

Ruský výraz *власть* byl přejet do současné ruštiny z církevněslovanského jazyka. Černych uvádí dva základní významy: 1) právo na řízení státu a 2) politická nadvláda, převaha nebo moc.

Se substantivem *власть* bezprostředně souvisí verbum *владеть* ve významech:

1) uplatňovat vlastnické právo v libovolném vztahu 2) disponovat (něčím), vlastnit 3) řídit nebo ovládat. Oba výrazy *владеть* i *власть* v ruském jazyce pochází se staroslověnštiny. Další slovanské ekvivalenty pochází z ukrajinštiny *владарювати* „panovat“, běloruštiny *владарніцаць* a polštiny *władać, władnąć* s totožnými významy.

Ve staroruském jazyce v předřísemné epoše existují tvary *володѣти, володѣю, волость* s významy 1) moc, vláda, (nad)vláda 2) právo. Později od 11. století ve významu „stát nebo země“ a na závěr ve významu „okruh, okres nebo kraj“.

3. 8. Substantiva *sklep – склеп*

Český výraz	Ruský výraz	Transkripce ruského výrazu	Význam ruského výrazu	Staroslověnský ekvivalent
sklep	СКЛЕП	sklep	hrobka, krypta	ЗАКЛЕНЖТИ

Společným rysem obou výrazů, českého *sklep* a ruského *склеп* „hrobka, krypta“ je to, že se jedná o stavby, u kterých se počítá s jakousi určitou klenbou a zabudováním do země. Staroslověnský základ, verbum *ЗАКЛЕНЖТИ* dále napovídá, že se jedná o prostor uzavřený. Významově si tedy slova nejsou nijak zvlášť vzdálená, rozdíl můžeme pozorovat spíše ve využití jednotlivých druhů staveb, jak jako úložiště např. zemědělských potřeb a produktů, tak jako hrobku nebo kryptu. Černých definuje lexikální význam ruského substantiva *склеп* doslova jako „zakrytou kamennou, obvykle podzemní stavbu s klenbou, ve které se nachází hroby s ostatky zemřelých (obvykle jedné rodiny nebo celého rodu)“.

Tato slova mají své ekvivalenty v dalších slovanských jazycích, které se mohou více či méně lišit svým lexikálním významem. Polské *sklep* nese význam „krámk nebo obchod“, slovinské *sklèp* zase význam „kloub, závěr nebo i rozhodnutí“, ukrajinské má možných výkladů hned několik. *Склеп* jako „hrobka či krypta“, v některých případech také „sklep, podzemí nebo klenba“ a oblastně se vyskytuje také význam „obchod nebo krám(ek)“.

Běloruský výraz *склеп* se vykládá jako „hrobka nebo krypta“ a také jako „sklep, sklepení nebo podzemí“.

Praslovanské **sьklepъ* je odvozeno od **sьkle(p)нѣти* „uzavřít, sklenout dohromady“ a bezprostředně souvisí s verbem *klenout*, které vzniklo z praslovanského verba

kle(p)ŋoti*. Příbuznými jsou potom výrazy z polštiny *sklepiac*, z ruštiny *klepát* „spojovat, nýtovat“, slovinštiny *skleniti* „uzavřít, sepnout“, *sklépati* „uzavírat, spínat“ a staroslověnštiny *zaklenŋoti* „zavřít“. Verbum *klenout* zřejmě onomasiologicky souvisí se slovesy *klepat*, *klapat*, jak nasvědčuje německé *klappen* „klapat“ a *zuklappen* „sklopit, uzavřít“. Staroslověnská podoba dokonavého verba potom vypadá následovně: **ЗАКЛЕНЖТИ, -КЛЕНЖ, -КЛЕНЕШИ „zavřít, uzavřít“, „запереть, заключить“. Např. **У ЗАКЛЕНЕ ИОАНА ВЪ ТЕМЪНИЦИ**.

Podle Černycha se výraz *склен* v ruském jazyce užívá od 19. století. Preobraženský ve svém Etymologickém slovníku ruského jazyka²⁹ považuje slovo za původně polské, ale bez dostatečných základů. J. K. Grot ve svém spisu ruských slov polského původu toto slovo nezmiňuje. Podle původu je slovo svázáno s ruskými základy sloves *клепать, склепать, склепывать* „spojit zatlučením“; dále slovo *склен* „nýty“, odkud dále vychází „klenba“. Verbum *клепать* je potom všeslovanské a vychází z praslovanského **klepati*.

3. 9. Verba vonět – вонять

Český výraz	Ruský výraz	Transkripce ruského výrazu	Překlad ruského výrazu	Staroslověnský ekvivalent
vůně vonět	ВОНЬ ВОНЯТЬ	voň vonját'	zápach (nepříjemný) páchnout	ВОНІА ВОНІАТИ

České verbum *vonět* a ruské *вонять* „páchnout“ se nachází v antonymickém vztahu. Význam ruského verba „nepříjemně zapáchat“, tak jak ho známe dnes, však není původní. Ještě v 11. století má slovo ve staré ruštině taktéž význam pozitivního hodnocení a překládá se jako „vonět“, význam „nepříjemně zapáchat“ vzniká podstatně později v ruském prostředí. Stejně tak i výraz pro vůni v ruském jazyce je opět antonymický ve vztahu k českému jazyku, tedy ruskému maskulinu *запах* „vůně“ a verbu *пахнуть* „vonět“ odpovídají v češtině výrazy „zápach“ a „páchnout“.

Oba dva výrazy patří ke slovní zásobě všeslovanské. Ekvivalenty z ostatních slovanských jazyků tvoří polské substantivum *woń* „vůně“ a verbum *wonieć* „vonět“. Výrazem pro zápach jsou v polštině potom *smród*, *zaduch*, verbum je vyjádřeno tvarem

29 Преображенский, А. Г.: Етимологический словарь русского языка. Москва 1910-1914.

śmierdzieć. Ukrajinské *вонь* existuje paralelně s výrazem *смópid*, dále potom adjektivum *вонючий*, *-а*, *-е* a verbum *воняти*, přičemž se v ukrajinštině mnohem častěji uplatňuje tvar *смердіти*. V běloruštině chybí homofonní tvary k verbu vonět, známé jsou pouze tvary *смурод* „zápach“, *смярдзець* a *смуродзіць*. V bulharštině paralelně s výrazem *воня* „zápach“ koexistuje i výraz *смад*. V srbštině a chorvatštině se vyskytují tvary *вонь*, *вонья*, které označují vůni obecně a výrazem pro zápach je potom *смад*.

Praslovanské **von'ь*, **von'a* se obvykle vyvozují z indoevropského kořene **an-* „dýchat, vát“. Vznik počátečního *v-* Rejzek vysvětluje jako vliv verba *vát*, nebo nepravidelnou protezi. Příbuzné jsou podle něho potom gótské *uz-anan* „vydechovat“, staroirské *anál* „dech“, latinské *anima* „duše“, řecké *ánemos* „vítr“ a staroindické *ániti* „dýchá“. Černych pak k tomuto výčtu doplňuje ještě výraz *andi* „dýchání, duch“ ze staré i současné islandštiny, *ánde* „dýchat“ z norštiny a staroindické *ánila-h* „vzduch, vítr“ a verbum *ániti* „dýchat“. Staroruská podoba substantiva z 11. století *воня* znamenala „vůně“ a verbum *воняти* „vonět“. Význam „zápach“ a „páchnout“ se objevuje podstatně později a je specificky ruský.

Staroslověnské znění substantiva vůně vypadá následovně:

ВОНІА, -Ѧ femininum

Напř. **храмина исплъни са отъ вонѦ хризъмьныѦ**

2) **ВОНѦ** jako pluralia tantum „vonné věci“ (masti apod.), „ароматические вещества, ароматы“

Напř. **сѣвьра с(вѦ)тага тѣлеса нхъ и съ вонѦми повитьъ**

Tvary imperfektivního slovesa: **вонѦти, -ѦѦ, -ѦѦши**

Tvary verba vonět, „приятно пахнуть, благоухать“: **вонѦти, добръ вонѦти**

Напř. **днес(ь) самъ иеръданъ вонѣтъ мастижъ · благоуханъноѦ**

3. 10. Substantiva ovoce – овоцу

Český výraz	Ruský výraz	Transkripce ruského výrazu	Význam ruského výrazu	Staroslověnský ekvivalent
ovoce	ОВОЦИ	óvošči	zelenina	ОВОЦЕ ОВОЦИК

V případě českého výrazu *ovoce* a ruského *овоцу* „zelenina“ se jedná o slova s odlišnými významy. Ruským označením pro ovoce je potom *фрукты*. Slova vycházejí ze společného praslovanského základu, staroslověnské **ОВОЦЕ** potom označuje „plod nebo ovoce“. Většina ekvivalentů pro ovoce v ostatních slovanských jazycích označuje také ovoce nebo plody. V některých slovanských jazycích není slovo *овоц* (tzn. jeho příslušné hláskoslovně paralelní ekvivalenty) vůbec známé, jak ve významu „zelenina“, tak ve významu „ovoce“.

Slovanskými ekvivalenty je ukrajinský lexém *овоч*, ke kterému paralelně existuje i forma *овоц*, tvar plurálu zní *овочи* a adjektivum potom *овочевий*, *-a*, *-e*, *овоцєвий*, *-a*, *-e*. Bulharským ekvivalentem je *овощка* „ovocný strom“, *овощия* „plody ovocného stromu“ je tvar plurálu, adjektivum potom *овощен*, *-ица*, *-ица* „ovocný, plodový“, *овощар* je názvem pro „ovocnáře, zahradníka, sadaře nebo prodavače ovoce“. Bulharským označením zeleniny je *зеленчук*, *зерзават*. Srbským a chorvatským označením pro „ovocný strom nebo ovoce“ je *воћка/воће*, adjektivum potom *воћни*, *-ā*, *-ō* a *воћар* je název pro „ovocnáře, zahradníka sadaře a prodavače ovoce“. Zelenina pak nese název *нòврће*. Slovenským ekvivalentem pro ovoce je *ovocie*, adjektivum pak *ovocný*, *-á*, *-é*. Polský výraz *owoc* označuje „ovoce nebo plod“, adjektivum *owocowy*, *-a*, *-e* ve významu „ovocný či plodový“, obchodník s ovocem a zeleninou se nazývá *owocnik*. Staroslověnské **ОВОЦЬ**, **ОВОЦИК** označují ovoce nebo plody.

Praslovanské **(o)vot'e* pochází asi z **ouog-ti-* od indoevropského kořene **aug-*, **uōg-*, **aug-* „zvětšovat se, růst“, od něhož je odvozeno např. litevské *áugti* „růst“, lotyšské *augt*, německé *wachsen* nebo latinské *augēre* „zvětšovat“. Původní význam je tedy asi „co roste“, což můžeme srovnat s lotyšským *auglis* „plod, ovoce“, které vzniklo od téhož základu.

Podobnost s německým *Obst*, středodolnoněmeckým *ōvest*, starohornoněmeckým *obaz* je asi náhodná. Německá slova se vysvětlují z **uba-ēta* „co je k jídlu“.

Ruské maskulinum *овощ* se obvykle a častěji používá ve tvaru plurálu, tedy *овощи*.

Možná interpretace tohoto výrazu je podle Černycha dvojí: 1) libovolný zahradní plod nebo libovolná zahradní zeleň pěstovaná jako produkt stravování 2) zelenina.

V nářečích se někdy hláska „в“ zaměňuje za hlásku „б“, v oblasti kolem Moskvy potom můžeme zaslechnout tvar „*обощи*“. Substantivum *овощь* se poprvé objevuje ve staroruském jazyce v 11. století pod významem zelenina nebo plod, od 12. století je potom známé i adjektivum *овощный*.

Staroslověnský tvar plurálu *овоще* se řadil k neutřím, kdežto tvar singuláru *овощь* reprezentoval deklinaci masculin. Význam byl velmi podobný současnosti, tedy „plod a ovoce“, mimo jiné v této době může označovat také „ovoce“ nebo „chatrč pro hlídače ovoce“.

Напр. *цвѣтъць прѣдъварактъ прѣдъ овоцтемъ*
овощикъ, -ица neutrum „ovoce, plody“, „плоды, фрукты“

Напр. *изви... овощикъ ихъ сланою овощию; хранилице* „chatrč pro hlídače ovoce“, „сторожка в саду“.

3. 11. Adjektiva *náhlý* – *наглый*

Český výraz	Ruský výraz	Transkripce ruského výrazu	Význam ruského výrazu	Staroslověnský ekvivalent
náhlý	наглый	náglyj	drzý, troufalý	НАГЛЪ

Význam ruského ekvivalentu *наглый* „drzý, troufalý“ se v ruštině rozvinul specifickým způsobem. Původním významem tohoto adjektiva byl „rychlý, prudký nebo vznětlivý“, odtud se později vyvíjí významy jako „drzý a troufalý“. Logickým usouvztažením těchto významů můžeme dojít k tomu závěru, že prudký nebo vznětlivý člověk je i troufalý nebo drzý. Po srovnání významů s ostatními slovanskými jazyky

dojdeme k závěru, že se významy tohoto adjektiva ve většině případů doplňují nebo jsou zcela synonymické.

Jedná se o slova všeslovanského jazykového fondu. Ukrajinským ekvivalentem je adjektivum *наглий*, *-a*, *-e* „rychlý, svižný, náhlý“, substantivum *наглисть* „náhlost“ a verbum *наглити* „popohánět, pobízet“. Ukrajinským výrazem pro „drzý“ je potom *нахабний*, *-a*, *-e*.

U srbských a chorvatským adjektivních forem *нагао*, *нагла*, *нагло* se paralelně objevují také formy *нагли*, *-ā*, *-ō* ve významu „spěšný, rychlý, kvapný, prudký, energický, vznětlivý“. „Drzý“ potom *дрзак*, *дрска*, *дрско* s paralelním užitím forem *дрски*, *-ā*, *-ō*.

Slovenským ekvivalentem je adjektivum *наһлы*, *-a*, *-o* „uspěchaný, svěšný, kvapný, náhlý, nenadály, neočekávaný“. V polštině adjektivum *наглы*, *-a*, *-o*; *zuchwały*, *-a*, *-e*, potom ve významu „drzý“. Hornolužicky *наглы*, *-a*, *-e* ve významu „rychlý, nečekaný, náhlý, prudký“, *наһленс* je potom označení pro „prchlivého, prudkého člověka“, substantivum *наһлосć* označuje „vznětlivost, prchlivost“. Dolní lužická srbština se tvarově i významově kryje s horní lužickou srbštinou, tedy *наглы*, *-a*, *-e* ve významu „vznětlivý, prudký“. Z ruského jazyka potom v bulharštině *нагъл*, *-a*, *-o* „drzý“, *наглост* „drzost“.

Významový výklad adjektiva *наглий* je podle Černycha „sprostě až vyzývavě troufalý, drzý nebo prostořeký“. Informace z Černychova etymologického slovníku hovoří o tom, že Srezněvský uvádí jediný příklad adjektiva *наглий*, avšak bez vysvětlení významu, z Mineje roku 1096.³⁰ V tomto kontextu mohlo znamenat rozzlobený, hněvivý či zlostný.

Substantivum *нагльство* „vznětlivost, hněv“ je známo ze 13. století, adverbium *нагло* „rychle, ihned, okamžitě“ ze 14. – 15. století. *Наглости*, plurál ve významu „povstání“ z roku 1627, ve významu „drzost“ pak v roce 1771. Význam slova „sprostě troufalý, drzý, prostořeký“ se rozvinul v ruském prostředí. Starší význam byl očividně

30 Минія (mineja), církevněslovansky potom минія (z řeckého μηνιαίος „měsíční“, „trvajícím měsíc“, „jednoměsíční“), je souhrnný název pro podpůrné církevní knihy (tzn. určených pro bohoslužby) a také tzv. четви (četiji), což jsou knihy určené ke čtení. Минеи служебные (Miněji služebnye) neboli Mineje podpůrné, taktéž „Mineje měsíční“ nebo také jen „Mineje“ jsou knihy určené pro bohoslužby. Obsahují služby svatých na každý den roku, obvykle se dělí do dvanácti svazků podle počtu měsíců v roce. Минеи четви (Miněji četiji) jsou knihy určené pro čtení. Představují období knih „životy svatých“ na každý den v roce. Také obvykle vychází ve dvanácti měsíčních svazcích.

blízký k „rychlý, prudký, vznětlivý“ a „rychle se hýbající“, odkud pochází i *зрубый* „sprostý, hrubý“ v ruském jazyce a „rychlý“ v jiných slovanských jazycích.

Praslovanské **naglb* nemá přesvědčivý výklad. Snad můžeme tento výraz spojit s lotyšským *naguot* „spěchat, rychle jít“, případně i litevským *nogė'tis* „chtít, snažit se“ a naším českým výrazem *snaha*. Původ slova je nejasný. Doposud se nepodařilo získat přesvědčivé shody v kořeni s jinými indoevropskými jazyky. Možná s litevským *nõglas* „rychlý“ (které je ovšem z polštiny), možná se jedná o původně praslovanské slovo **naglb* z **nalgl*, kde druhé *l* představuje sufix, jako ve všeslovanském **kroglb*, ale kořen **lg-* nebo **lb-* představuje ablaut indoevropského **legb* (paralelní forma *legh-*?) „ležet, lehnout si, položit se“. V sémantickém plánu staroruského jazyka a staroslověnštiny *належами* „útočit v boji, utlačovat, utiskovat, ohrožovat, zastrášovat“, *налечи* „zaútočit, vrhnout se, zmáčknout, stisknout, zatlačit“.

Staroslověnská podoba adjektiva náhlý.

наглъ jako „náhlý, nenadálý“, „неожиданный“

Např. **НАГЛОЮ СМЪСТИЮ ИЗМЪРЛИ СОУТЬ**

neutrum **НАГЪЛЬСТВО** jako „unáhlenost, prchlivost“, „опрометчивость“

Např. **НАКО НЕДОСТОИТЬ ЕП(И)С(КО)ПОУ СТРАС(ТИ)Ю НАГЪЛЬСТВО ДВИЖИМОУ ВЪСКОРЪ
УТЛОУЧАТИ СЪ РАЗДРАЖАЮЩИХЪ**

3. 12. Adjektiva čerstvý – чѣрствый

Český výraz	Ruský výraz	Transkripce ruského výrazu	Význam ruského výrazu	Staroslověnský ekvivalent
čerstvý	чѣрствый	čjórstvyj	tvrdý, okoralý, uschlý	чръствъ

V případě českého *čerstvý* a ruského *чѣрствый* „tvrdý, okoralý, uschlý“ se jedná o plně antonymická slova. Ruským výrazem pro čerstvost je potom adjektivum *свежий* (např. *свежий хлеб* „čerstvý chleba“). Původní význam ruského *чѣрствый* byl „pevný“ nebo „odolný“, odtud zřejmě na základě podobnosti vzniká význam „tvrdý, okoralý“.

Jedná se o výrazy všeslovanského jazykového fondu. Ukrajinský adjektivní ekvivalent *чєрствї́й, -á, -é* „čerstvý“. Běloruský adjektivní ekvivalent *чєрствы, -ая, -ае* „čerstvý“. V jiných slovanských jazycích (kromě polského) má toto slovo a jeho odvozeniny jiný význam. Bulharské adjektivum *чєврѣт, -а, -о* ve významu „rychlý, hbitý či svižný“, adverbium *чєврѣтo* ve významu „rychle“, substantivum *чєврѣстїна* ve významu „rychlost, tempo“. Srbský a chorvatský ekvivalent *чєрѣт(ū), -а, -о* znamená „tvrdý, pevný, neohebný či silný“, přeneseně taktéž „těžký nebo namáhavý“. Verbum *чєрѣстїти* znamená „upevňovat se, stávat se pevnějším“, substantiva *чєрствoћа, чєрствїна* potom označují „tvrdost, pevnost, neohebnost nebo odolnost“. Slovenské *čerstvý, á, -é*, adverbium *čerstve* se paralelně upotřebuje s formou *čerstvo*. Slovenské verbum *čerstviet'* znamená „ochlazovat se“, substantivum *čerstvosť* potom „svěžest“. Polské adjektivum *czerstwy, -а, -е* znamená „tvrdý, okoralý, silný, zdravý nebo také svěží“, adverbium ve tvaru *czerstwo*. Nářečně může mít verbum *czerstwieć* také význam „osychat, okorávat nebo tvrdnout“, v přeneseném významu taktéž „ožívat, stávat se veselejším, posilňovat se, posilovat se či občerstvovat se“. Hornolužický adjektivní ekvivalent *čerstwy, -а, -е* znamená „čerstvý, svěží, čilý nebo zdravý“, podoba příslovce potom *čerstwo*. Nářečně verbum *czerstwić* ve významu „osvěžovat se, občerstvovat se, ožívat nebo stávat se veselejším“. Staroslověnská podoba adjektiva zní *чрѣствѣ* ve významu „pevný“.

Významová rozrůzněnost, která někdy vede až k opozici významů, např. české *čerstvý*, které nese význam něčeho právě upečeného, oproti polskému, ukrajinskému a ruskému „tvrdý, okoralý“, se dá vyložit ze základu „pevný, silný“.

Praslovanské **čьrstvъ* však nemá přesvědčivou etymologii, i když tradičně se spojuje se staroindickým *kṛtsna-* „plný, úplný“, latinským *crātis* „pletivo, proutí“, německým *Hürde* „proutěná ohrada“ aj. Vše by pak pocházelo z indoevropského **kert-* „plést, kroutit“.

Jedná se o slovo všeslovanské, **čьrstvъ, -а, -о* z indoevropského základu **kṛt-tu-os*. Sufix (na slovanském základě) *-tv(o)-* je stejný jako např. ve všeslovanském **mьr-tv-ъ*.

Indoevropský kořen zní **(s)ker-*, báze **kert-* (paralelně **kerət-*) „otáčet se, obracet (se)“, *vinout (se), ovíjet (se), motat (se)*“, „plést, spřádat“. Starší význam všeslovanského **čьrstvъ* můžeme rekonstruovat jako „hbitý, svižný, obratný“, „kluzký“, „chytrý, mazaný, prohnaný“, zde potom sledujeme sémantický posun „silný“ > „tvrdý“. Srovnání lze provést se staropruským *corto* „ohrada, plot, zeď“, gótským

haúrds (z indoevropského **krtis*) ve významu „dveře“ (< něco zakřiveného nebo otáčející se), starovýchodoněmeckým *hurđ* (v současnosti *Hürde*) ve významu „proutěný plot“ z indoevropského základu **krt* a staroindickým *ká-ṭa-ḥ* (< **krtā-*) ve významu „něco spleteného, rohožka“, verbum *kṛṇatti* ve významu „točit vlákno, příst“.

Černych u adjektiva *чѣрствый* uvádí opět několik možných významových interpretací: 1) nečerstvý 2) zatuchlý 3) tvrdý; přeneseně také 4) nedobrosrdečný, nelaskavý, nevstřícný 5) bezcitný, nelítostný. Ve staré ruštině v období 11.- 12. století se vyskytují tvary *чѣрствъ*, *чѣрствый* ve významu „tvrdý, pevný, odolný, silný, důležitý či významný“; ve 13. století potom významy „tvrdý, okoralý a suchý“. Nářečně potom *чѣрство*, *чѣрствъ* „usilovně, svěže, čile“. Odvozeniny poté vznikají mnohem později, např. výraz *черствесть* „osychat, okorávat“ se objevuje v slovnících od roku 1704. Staroslověnská podoba adjektiva zněla *чръствъ* ve významu „suchý, tuhý, tvrdý“, „сухой, твердый, черствый“.

Např. **чръствокъ съжьженикъ** „zápalná oběť, celopal“, „всесоожжение“

чръстваѡ съжьжениѡ и о грѣсѣ не бѣзиска

3. 13. Substantiva *duha* – *dugá*

Český výraz	Ruský výraz	Transkripce ruského výrazu	Význam ruského výrazu	Staroslověnský ekvivalent
duha	дуга	dugá	oblouk	ДЖГА

Význam „duha“ je ve staroslověněštině, dnes však převládá jen v češtině, slovenštině, srbštině, chorvatštině a bulharštině. V jiných jazycích má slovo význam „oblouk“, „část koňského postroje ve tvaru oblouku“ (východoslovanské jazyky), „část stěny sudu“ (jihoslovanské jazyky, polština, stará čeština, slovenština) apod. Společný význam je „oblouk, něco klenutého“. Rejzek uvádí, že se praslovanské **doga* se spojuje s litevským *dangùs* „nebe“ a *deñgti* „pokrýt“, staropruským *dangus* téhož významu (též „patro v ústech“). Černych k tomuto výkladu přidává ještě staroirské *dingim* „přitlačuji, přimačkávám“, „potlačuji, přemáhám, překonávám“ a starovýchodoněmecké *tungen* „obtěžovat, tlačit, přitlačovat“. „Pokorný a jiní připojují k těmto příbuzným bsl. slovům i staroirské *dingim* „utlačuji“, staronordické *dyngja*, starohornoněmecké *tunc* „podzemní prostor chráněný hromadou hnoje proti chladu, kde

žen tkaly a kde ukládaly zásoby“, anglické *dung* „hnůj“, starosaské *dung* „vězení“ a německé *Dung, Diünger* „hnůj“ a vše odvozují od indoevropského kořene *dhengh-.³¹ Další souvislosti nejsou jisté. Řčení *pije jako duha* vzniklo údajně podle lidové představy, že duha svými konci na zemi pije vodu.

Substantivum *duha* je výrazem všeslovanským. Polský ekvivalent *dęga* se paralelně užívá s formou *dąga, tuk* je potom označení pro „část kruhu“, srbský a chorvatský *dúga*, staroslověnský *dąga*, ukrajinský *дызá, дызавы́, -áя, -о́е*, bulharský *дызá*.

Ruské femininum *дызá* má podle Černycha několik možností výkladu: 1) část koňského postroje ve formě zahnutého kusu tenkého dřeva na šíji koně, který slouží pro upevnění oje s chomoutem 2) část kruhu nebo zakřivená linie. Ruským výrazem pro duhu je potom *падыза*.

Ve staroruštině (11. století) slovo *дыза* znamenalo „duha“. Ve významu „části postroje“ se slovo objevuje z počátku 17. století. Indoevropský kořen *dhengh- má význam „tlačit, tížit, svírat“, „utiskovat, utlačovat“, „ohýbat, lámat“, „pokrývat, hradit“. Dle údajů Černycha dává do vzájemných vztahů baltoslovanské *deng- a turecké *ten(g)ri* „nebe“, „bůh“ Mladěnov.

Staroslověnským ekvivalentem pro substantivum *duha* je forma *дѣга*. Příkladem slovního spojení, které uvádí Slovník jazyka staroslověnského je např. *и въ дѣга окръсть прѣстола тогождо небо и дѣга на на главѣ его · и лице его ꙗко сльнце*.

31 HAVLOVÁ, E.: Etymologický slovník jazyka staroslověnského 1. Academia. Praha 1989. ISBN 80-200-0530-7. S. 144.

4. Závěr

V této lingvistické práci jsme se zaměřili na komparaci etymologických přístupů v české a ruské etymologické tradici. Více než v rovině teoretické jsme se pohybovali v rovině praktické, ve které byla etymologická analýza obou slovanských jazyků provedena na vybraném okruhu slov. Etymologie jakožto nauka o vzniku a původu slova se v této bakalářské práci stala její stěžejní náplní.

V první kapitole této bakalářské práce jsme se v obecně-teoretické rovině zaměřili na termín „etymologie“, co si pod tímto termínem můžeme představit a co tento termín, respektive vědní disciplína, zahrnuje a čím se zabývá. Dále jsme se zaměřili na tzv. komparativní lingvistiku, která analýzou příbuzných jazyků zjišťuje informace o jejich společném předchůdci a jeho slovní zásobě. Tato metoda je využívána etymology k rekonstrukci jazyků, o kterých neexistuje žádná konkrétní a jasná informace. Dále jsme došli k závěru, že při srovnávacím studiu slovní zásoby slovanských jazyků (v našem případě češtiny a ruštiny) je nutné srovnávání rozšířit i na jazyky nepříbuzné, s nimiž se zkoumaný jazyk dostával do styku.

V dalším oddílu první kapitoly jsme se věnovali obecnému výkladu týkajícímu se pohledu na etymologické slovníky, které se staly základním zdrojovým materiálem pro část praktickou. V tomto oddíle se na slovníky pohlíželo z pohledu formálního uspořádání, stavby jednotlivých slovníkových hesel, obsahu, okolností jejich vzniku a jednotlivá specifika či zajímavosti. V této části jsme se dozvěděli, že Černychův Historicko-etymologický slovník není typickým výkladovým slovníkem, zejména už kvůli svému informačně objemnému výkladu jednotlivých hesel, který kromě výkladu hesla a jeho původu zařazuje také široký faktický materiál z historie, změny významů slova v průběhu jeho vývoje, jeho fonetický charakter a pravopis. Rejzkův Český etymologický slovník naopak uvádí slovníková hesla ve velice úsporné podobě, můžeme říct, že se nijak nerozepisuje co do zajímavostí, určitých hypotéz nebo historických dokladů. Co se týče uvedeného spektra jazyků, se kterými je dané heslo vždy srovnáváno, je Rejzkův slovník velice stručný. Navíc jsou všechny lexikální doklady z jazyků používajících jiné grafické systémy než latinku transkribovány do latinky. Pokud by potenciální čtenář chtěl hledat v lexikografických příručkách jazyků, které využívají grafický systém cyrilice (azbuky), případná identifikace by se mu takto mohla ztížit.

Výstavba slovníkových hesel byla u obou slovníků demonstrována na jednoduchém příkladu dvojice *krása – краса*, na kterém jsme si potvrdili již zmiňovanou zkratkovitost a stručnost českého etymologického slovníku a naopak neobvyklou rozsáhlost a kreativitu v podání etymologického slovníku ruského. Neobvyklá obsáhlost hesel v ruském etymologickém slovníku vychází už však ze samotného názvu „historicko-etymologický“ a odkazuje nás na nadstandardní informace, kterými slovník disponuje. Oba etymologické slovníky byly vybrány proto, že jsou nejnovějšími reprezentanty vědeckých etymologických bádání jak u nás, tak i v Rusku. Rejzkův Český etymologický slovník vyšel teprve v roce 2001 a Historicko-etymologický slovník současného ruského jazyka od Černycha už v roce 1993.

Třetí oddíl této lingvisticky směřované práce se věnoval již samotné etymologické analýze v praxi. Na skupině dvanácti autosémantických slov byl proveden jejich etymologický rozbor. Zajímavostí ve výběru těchto výrazů představoval fakt, že se jedná o česko- a rusko-české homonymní výrazy, někdy v lingvistice nazývané jako „falešní nebo zrádní přátelé“ a stávají se častým zdrojem interferenčních chyb, tedy neuvědomělého negativního jazykového přenosu struktury z jednoho jazyka do druhého, který se jeví jako chyba. Tato slova mohou činit potíže neznalému nebo začínajícímu uživateli ruského jazyka. Právě tuto specifickou skupinu slov jsme v bakalářské práci zvolili pro etymologickou analýzu. Výrazy „*vrah, olovo, hrad, věk, vlast, sklep, ovoce, duha*“ reprezentují substantiva, výrazy „*krásný, náhlý, čerstvý*“ adjektiva a „*vonět*“ je reprezentantem verb. Každému z výrazů je spolu s jeho homonymní podobou věnována samostatná kapitola, ve které se dozvídáme ekvivalenty výrazu z ostatních slovanských jazyků, výrazy z jazyků příbuzných, které už ale k slovanským jazykům nenáleží, staroslověnskou podobu slova, rekonstruované formy praslovanské a indoevropské. Díky historickému zaměření Černychova slovníku se nám v případě ruských výrazů dostává i příkladů z historických textů, ve kterých byl výraz poprvé zmíněn, popř. jak se v průběhu dějin měnil jeho významový repertoár. Asi nejzajímavější kapitolou bakalářské práce se podle stává výklad adjektivních forem *krásný – красивый*, kde je zejména ruskému ekvivalentu věnovaná úctyhodná pozornost nejen ve slovníku, ale i na různých internetových fórech a stránkách, které se zabývají jeho významovými odstíny v průběhu dějin.

Při uvádění příkladů z jiných slovanských jazyků nebo jazyků vůbec jsou respektovány jejich vlastní grafické systémy, jazykové formy z bulharštiny, srbštiny, ukrajinštiny nebo běloruštiny jsou uváděny v cyrilici. Jako zdroj v tomto případě sloužil

Černychův etymologický slovník, v Rejzkově slovníku jsou příklady z cyrilice důsledně přepsány do latinky.

Každé heslo je na začátku kapitoly zařazeno do přehledné pětičlenné tabulky, ve které je uveden český výraz, jeho homonymní ekvivalent z jazyka ruského, transliterace ruského výrazu, skutečný výraz ruského homonyma a nakonec staroslověnský ekvivalent. Při sestavování výkladových hesel byl postup následující – nejprve byly excerpovány výklady hesel z každého jednotlivého slovníku. Po analýze jednotlivých hesel byla vytvořena množina informací, ve kterých se oba slovníky shodovaly, a pomocí syntézy byly sepsány jednolitě kapitoly. Jak už je zmíněno v odstavcích výše, při uvádění ekvivalentů z jazyků používajících cyrilici byly respektovány jejich grafické systémy, proto jsme se řídili především slovníkem Černycha, který na rozdíl od Rejzka, uvádí taktéž hesla v jejich netranskribované podobě.

Homonymní výrazy, které byly vybrány pro etymologickou analýzu, mají ke svému českému ekvivalentu mnohdy blíže než by se mohlo zdát. Mnohdy se pohybují ve stejném sémantickém okruhu (*olovo* – *олово* „cín“ → *kovy*) nebo jsou jejich významy podobné na základě určitého metonymického přenosu (*duha* – *дыга* „oblouk“). U mnohých slov dojdeme k závěru, že se oba homonymní výrazy v určité epoše se konce významově shodovaly a rozrůznění jejich interpretací přišlo až s jejich odlišným jazykovým vývojem. Tento vztah mezi homonymními výrazy je podle Igora Němce běžnou záležitostí. „Ve vývoji se výrazy navzájem souvisejících významů téhož slova mění v homonyma, jestliže se spojovací článek mezi jejich významy ztrácí, nebo naopak homonyma se mění ve výrazy různých významů v rámci téhož slova, jestliže se příslušný spojovací článek mezi jejich významy utvoří. Rozpad mnohoznačného slova na homonyma je tedy důsledkem ztráty souvislosti mezi jeho významy. Tato ztráta zpravidla souvisí s vývojem mimojazykovým, se zánikem jistých reálií.“³² Tento Němcův výklad týkající se homonymie se sice vztahuje výhradně na češtinu, nicméně dle našeho názoru je tato teorie aplikovatelná i na homonyma mezijazyková, v našem případě tedy česko-ruská rusko-česká za předpokladu, že se slova v určité epoše svého vývoje významově shodovala.

Tato práce vznikla jako možný podklad pro další práci. Možné rozšíření by se týkalo rozpracování etymologických výkladů z bulharského jazyka. Zdrojem materiálu by se stal autorčin studijní výjezd do bulharské Sofie v září 2015 a pro výzkum by se

32 NĚMEC, I.: Vývojové postupy české slovní zásoby. Academia. Praha 1968. S. 11.

tak zformoval celistvý trojúhelník s reprezentanty všech větví slovanských jazyků –
západoslovanské (čeština), východoslovanské (ruština), jihoslovanské (bulharština).

5. Резюме

В этой бакалаврской работе мы сосредоточились на сравнении подходов к этимологическому исследованию языков в чешской и русской традициях.

В большей степени мы занимались практическим аспектом этимологического анализа. Этимологический разбор мы провели на основе избранной группы слов. Этимология как раздел языкознания о возникновении и происхождении слова является ключевым объектом нашего исследования.

В первой главе данной работы мы в вообще-теоретическом смысле изучили термин *этимология*, а именно: что мы можем под этим термином себе представить, что этот термин (точнее наука) включает в себя и чем занимается. В последующей части мы сосредоточились на термине „*сравнительная лингвистика*“, которая при помощи анализа родственных языков раскрывает информацию о их совместном предшественнике и богатом словарном запасе. Сравнительный метод этимологи используют для реконструкции языков, о которых до сих пор не существовало конкретной информации. Мы пришли к заключению, что в рамках сравнительного изучения славянских языков (в нашем случае это чешский и русский языки) необходимо расширить изучение на неродственные языки, с которыми был исследованный язык в контакте.

В следующей части первой главы мы занимались теоретическим описанием этимологических словарей, которые стали главным материалом для подготовки практической части работы. Мы рассматривали словари с точки зрения формальной структуры, структуры словарной статьи, содержания, обстоятельств их возникновения и отдельных интересных фактов и специфик. Мы узнали о том, что Историко-этимологический словарь современного русского языка не является типичным толковым словарем, прежде всего из-за своего информационно широкого объяснения словарных статей, которые кроме его изложения содержат также широкий материал из истории, изменения значений слов в процессе их развития, их фонетический характер и орфографию. Форма словарных статей в Чешском этимологическом словаре очень сжатая и краткая. Рейзек не приводит никаких исторических свидетельств, гипотез или любых других интересных фактов. Что касается приведенных примеров из других языков в рамках сравнения, диапазон в чешском словаре относительно мал. Все

лексические примеры из языков, которые не пользуются графической системой кириллицы а не латиницей (напр. русский, белорусский, украинский, сербский), были при помощи транскрипции переведены на латиницу. Таким образом усложняется процесс пользования лексикографическими книгами, которые употребляют только одну графическую систему.

Конструкцию словарных статей обеих словарей мы показали на примерах пары слов *krása* – *краса*, и убедились в сжатости Чешского этимологического словаря и наоборот необыкновенной обширности и креативности Русского этимологического словаря. Оба словаря представляют собой самые современные чешские и русские в этимологическом исследовании публикации. Чешский этимологический словарь издали только в 2001 году, а Историко-этимологический словарь современного русского языка – уже в 1993 году.

В третьей части бакалаврской работы мы занимаемся практикой этимологического разбора, который был осуществлен на группе из двенадцати однозначных слов. Группу избранных выражений в лингвистике иногда обозначают как „ложные друзья переводчика“, это чешско-русские русско-чешские омонимы, которые часто становятся источником т. н. *интерференционных ошибок*, т. е. негативный языковой перенос с одного языка на другой. При употреблении этих выражений могут возникать трудности у студента, начинающего изучать русский язык. Поэтому именно эту специфическую группу слов я выбрала для этимологического анализа. Слова „*vrah, olovo, hrad, věk, vlast, sklep, ovoce, duha*“ относятся к существительным, „*krásný, náhlý, čerstvý*“ к прилагательным, единственное слово „*vonět*“ выступает представителем глаголов. Каждое из выражений образует вместе со своим омонимическим эквивалентом самостоятельную главу, в которой мы узнаем об эквивалентах из других славянских языков, о родственных неславянских языках, о старославянской, праславянской и индоевропейской формах слова. В словарных статьях Русского этимологического словаря мы узнаем также информацию об истории выражения, когда оно в первый раз появилось и как менялась его семантическая интерпретация в течении его развития. По моему мнению самой интересной главой моей бакалаврской работы является глава о паре прилагательных *krásný* – *красный*. Прежде всего русскому эквиваленту *красный* здесь уделено большое внимание, данное понятие рассматривается нами не только на основе данных из словаря, но также с использованием интернет-

источников, которые занимаются изучением и описанием этого прилагательного. Когда я приводила примеры из других славянских языков, я сохранила их графические системы, т. е. русские, белорусские, украинские и сербские эквиваленты я приводила в кириллице.

Каждую словарную статью мы в начале главы включаем в пятичленную таблицу, в которой находится столбец 1. чешское выражение, 2. русское выражение, 3. транскрипция русского предложения, 4. значение русского предложения и 5. старославянский эквивалент. При работе над словарными статьями я поступала следующим образом: прежде всего я выписала формулировки словарных изложений из обоих словарей – чешского и русского. После анализа отдельной информации я сделала синтез и создала сомкнутое объяснение. Как уже говорилось ранее, я сохраняла графические системы приведенных славянских языков, поэтому пользовалась прежде всего словарем Черныха, который в отличие от Рейзка, также приводит словарные статьи в их первоначальной форме без транскрипции.

Омонимические выражения, которые я выбрала для этимологического анализа, очень близки друг другу по своему значению. Часто они принадлежат к тождественной семантической группе (напр. olovo – олово „сín“ → металл) или их значения похожи на основе определенного метафорического переноса (напр. duha – дуга „oblouk“).

В некоторых случаях мы приходим к заключению, что оба омонимических выражения имели в определенное время своего развития тождественное значение и их семантическое различие возникло в течение истории.

Эта бакалаврская работа возникла как возможная основа для будущей магистерской работы. В таком случае расширенное исследование касалось бы также изучения болгарской этимологии. Источники я бы искала в рамках своей студенческой стажировки в Болгарии в сентябре 2015 года. Таким образом, возник бы сомкнутый треугольник из представителей всех групп славянских языков – западославянской (чешский язык), восточнославянской (русский язык), южнославянской (болгарский язык).

6. Seznam zkratek

aj.	a jiné
apod.	a podobně
atd.	a tak dále
hl.	hlavní
ibid.	tamtéž
kol.	kolektiv
mj.	mimo jiné
např.	na příklad
popř.	popřípadě
tj.	to je
tzn.	to znamená
tzv.	tak zvaný

7. Bibliografie

Knižní zdroje:

DAŇHELKA, J: Uplatnění historickosrovnávací metody při studiu a popisu vývoje slovní zásoby. In: K historicko-srovnávacímu studiu slovanských jazyků. Státní pedagogické nakladatelství. Praha 1958.

HAVLOVÁ, E.: Etymologický slovník jazyka staroslověnského 1- 11. Academia. Praha 1989. ISBN 80-200-0530-7.

ISACĚNKO, A. V. : Obecné zákonitosti a národní specifičnost ve vývoji slovní zásoby slovanských jazyků. In: K historicko-srovnávacímu studiu slovanských jazyků. Státní pedagogické nakladatelství. Praha 1958.

KURZ, J. – HAUPTOVÁ, Z.: Slovník jazyka staroslověnského I-IV. Academia, Praha 1958-1997.

NĚMEC, I.: Vývojové postupy české slovní zásoby. Academia. Praha 1968.

REJZEK, J.: Český etymologický slovník. Leda. 2001. ISBN 80-85927-85-3.

VEČERKA, R. a kol. : K pramenům slov. Uvedení do etymologie. Nakladatelství Lidové noviny. 2006. ISBN 80-7106-858-6.

VEČERKA, R.: Jazyky v komparaci I. Nakladatelství Lidové noviny. 2008. ISBN 978-80-7106-575-3.

VYSLOUŽILOVÁ, E., MACHALOVÁ, M.: Cvičebnice překladu pro rusisty. Politika, Ekonomika. Univerzita Palackého v Olomouci. Olomouc 2011. ISBN 978-80-244-2854-3.

ЦЫГАНЕНКО, Г. П.: Этимологический словарь русского языка. Издательство Радянська школа. Киев 1970.

ЧЕРНЫХ, П. Я.: Историко-этимологический словарь современного русского языка. Том I. Русский язык. Москва 1993.

ЧЕРНЫХ, П. Я.: Историко-этимологический словарь современного русского языка. Том II. Русский язык. Москва 1993.

Internetové zdroje:

Etymologie. [online]. Dostupný z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Etymologie>

Krása. Wikipedie. [online]. Dostupný z: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Kr%C3%A1sa>>

REJZEK, J.: Český etymologický slovník. Anotace. [online]. Dostupný z: <https://www.kosmas.cz/knihy/173406/cesky-etymologicky-slovník/>

SKALKA, B.: Nový český etymologický slovník. In: Naše řeč. Ročník 84. Č. 5. [online]. Dostupný z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7657>

Окликни улицы Москвы: Красная площадь. [online]. Dostupný z: < <http://moscow.gramota.ru/map502.shtml> >

Красный угол. Wikipedie. [online]. [poslední editace 4. 6. 2014]. Dostupný z: <http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%80%D0%B0%D1%81%D0%BD%D1%8B%D0%B9_%D1%83%D0%B3%D0%BE%D0%BB>

8. Anotace

Příjmení a jméno autora: Šromová Barbora

Název katedry a fakulty: Katedra bohemistiky, Filozofická fakulta

Název diplomové práce: Etymologické přístupy v české a ruské etymologické tradici

Jméno vedoucího diplomové práce: Doc. Mgr. Miroslav Vepřek, Ph.D.

Počet znaků: 75 051

Počet titulů použité literatury: 18

Klíčová slova: etymologie, čeština, ruština, komparace, slovník, homonyma, paronyma, Rejzek, Černých

Tato bakalářská práce se zabývá homonymními a paronymními výrazy v českém a ruském jazyce. Na výběru 12 výrazů byla provedena etymologická analýza, která se snažila dokázat společný vývoj obou slov a jejich totožný význam v určitém historickém období. Stěžejními publikacemi se stal Český etymologický slovník Jiřího Rejzka a Историко-этимологический словарь современного русского языка, jehož autorem je П. Я. Черных.

This bachelor thesis are concerned with homonyms and paronyms in Czech and Russian languages. We performed an etymological analysis of 12 terms that make efforts to prove the common development of both words and their identical meaning in a particular historical period. Main publications became the Český etymologický slovník of Jiří Rejzek and the Istoriko-etimologiczeskij slovar' sovremennogo russkogo jazyka written by P. J. Czernych.